



آیا هنوز احیای برجام ممکن است؟

گروه بین‌المللی بحران، گزارش خاورمیانه و شمال آفریقا، شماره ۸۷
واشنگتن/تهران/بروکسل، ۲۱ شهریور ۱۴۰۱، ترجمه از انگلیسی

تحولات اخیر: چشم‌انداز احیای برجام به طور چشم‌گیری در نوسان بوده است. مذاکرات وین که در اسفند سال پیش تا مرز توافق پیش رفت، در تیر امسال تقریباً به بن‌بست رسید. در مرداد ماه بخت توافق دوباره قوت گرفت، اما در شهریور فروکش کرد. پیام‌هایی که در مورد پیش‌نویس موجود ردوبدل می‌شوند هنوز نتوانسته‌اند به نتیجه‌ای رضایت‌بخش برای تهران و واشنگتن بیانجامند.

اهمیت موضوع: اگرچه هر دو طرف در کلام به ادامه دیپلماسی برای احیای برجام متعهد مانده‌اند، اما در عمل اگر مذاکرات بدون برنامه و هدف مشخص طولانی شود یا شکست بخورد، ورود به یک مارپیچ پرتنش اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. برنامه‌ریزی و آمادگی برای بی‌نتیجه ماندن مذاکرات یا سناریوی عدم توافق می‌تواند در کاهش تنش‌ها و مدیریت خطر مقابله نظامی مفید باشد.

راهکارها: برای رسیدن به توافق هنوز امید و راه‌باریکی وجود دارد. اما اگر گفتگوها طولانی شوند و یا شکست بخورند، بهترین گزینه‌ی پیش‌رو توافق بر سر تعهدات تک‌بندی متقابل و احترام به خطوط قرمز یکدیگر به منظور اجتناب از افزایش تنش‌های هسته‌ای و منطقه‌ای است. بدین شکل طرفین زمان می‌خرند و فرصت پیدا می‌کنند به تصویری از یک توافق پایدارتر دست یابند.

I. چکیده

از فروردین ماه ۱۴۰۰، امضاکنندگان برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) برای احیای این توافقنامه – که با خروج ایالات متحده در زمان زمامداری ترامپ به کما رفت – مشغول گفتگو بوده‌اند. مذاکرات بین ایران، آمریکا و ۴+۱ – فرانسه، بریتانیا روسیه چین و آلمان – با سرپرستی اتحادیه اروپا در طی هشت دور در وین برگزار شد. تا اسفند ماه، مذاکره‌کنندگان به متنی دست یافته بودند که تقریباً نهایی بود. اما از آن زمان روند گفتگوها پسرقت کرده است: از طرفی جنگ روسیه در اوکراین اولویت قدرت‌های جهانی را تغییر داده و مانع همکاری‌شان با هم شده و از طرف دیگر اختلاف‌نظرهای تهران و واشنگتن بر سر مسائل کلیدی بی‌راحل مانده‌اند.

اتحادیه اروپا در صدد یافتن راهی برای مصالحه است، اما مسئول سیاست خارجی آن معتقد است طرفین در مسیر و اگرایی قرار دارند و در نتیجه دستیابی سریع به توافق بعید به نظر می‌رسد. انتخابات میان‌دوره‌ای کنگره در آمریکا فضا را برای پیشرفت مذاکرات تنگ کرده است. اگر طرفین هیچ اقدام تنش‌زایی انجام ندهند، ممکن است بتوانند قبل یا بعد از انتخابات نوامبر از خط پایان عبور کنند. اما این امکان هم هست که گفتگوها به درازا بکشند و یا شکاف بین مواضع طرفین قابل پر کردن نباشد. اگر چنین شود، طرفین باید به سمت یافتن یک راهکار موقت بروند که ترکیبی باشد از توافق بر سر تعهدات تک‌بندی متقابل و احترام به خطوط قرمز یکدیگر به منظور مدیریت خطر تقابل نظامی.

پیش‌نویسی که در اسفند روی میز گذاشته شد تقریباً برای تمامی مسائل اساسی مورد اختلاف جواب داشت: اینکه ایران چگونه بار دیگر برنامه هسته‌ای‌اش را با محدودیت‌های برجامی تطبیق دهد، آمریکا چه

محدوده‌ای از تحریم‌ها را لغو کند و توالی اجرای تعهدات طرفین چطور باشد. به موازات، تهران و ژانز بین‌المللی انرژی اتمی، برای به نتیجه رسیدن تحقیقات پادمانی در مورد فعالیت‌های گذشته ایران در مکان‌های اعلام نشده، بر سر یک نقشه راه توافق کردند. اما بررسی‌های ژانز به جایی نرسیدند که هیچ، تهران و واشنگتن هم مشغول سروکله زدن بر سر اختلافاتی شدند که قبلاً فکر می‌کردند حل شده یا نزدیک به حل شدن بودند.

علت اصلی بن‌بست پیش آمده این است که طرف مقابل یا نمی‌تواند یا نمی‌خواهد برخی از خواسته‌های ایران را تأمین کند. تهران، به منظور جلوگیری از بدعهدی دولت بعدی در واشنگتن و تکرار تجربه ترامپ، تضمین می‌خواهد که منافع اقتصادی احیای برجام ماندگار باشند. کاخ سفید اعلام کرده قابلیت اجرای چنین خواسته‌ای را ندارد چراکه در آمریکا از نظر حقوقی رئیس‌جمهور نمی‌تواند جانشین خود را آنچنان که ایران می‌خواهد ملزم به کاری کند. ایران همچنین خواهان بسته شدن تحقیقات ژانز بین‌المللی اتمی در مورد فعالیت‌های هسته‌ای گذشته‌اش است و معتقد است اگر چنین نشود، اینگونه رسیدگی‌ها می‌توانند به یک روند سیاسی بی‌انتهای تبدیل شوند. اما اگر ژانز به خواسته ایران تن دهد، در واقع در تضاد با مأموریت و وظیفه اصلی‌اش، یعنی حسابرسی هسته‌ای، عمل کرده است. در نتیجه هم آمریکا و هم ترونی‌کای اروپایی (فرانسه، آلمان و بریتانیا) با چنین ایده‌ای مخالف هستند.

اخیراً پیشرفت‌هایی صورت گرفت که برای مدت کوتاهی بارقه امید احیای برجام را روشن کرد. در اواسط مرداد، اتحادیه اروپا بعد از روزها مشورت با همه اعضا، پیش‌نویسی را ارائه داد. از آن زمان تا کنون، ایران و آمریکا چندین مرتبه نقطه نظرات و پیشنهادات خود را در مورد آن متن ردوبدل کرده‌اند اما هنوز چشم‌انداز رسیدن به متنی مرضی‌الطرفینی مبهم است. از طرفی ایران از خود انعطاف حداقلی نشان می‌دهد و از طرف دیگر مکررات‌ها به شکل فزاینده‌ای مایل نیستند درست پیش از انتخابات میان‌دوره‌ای، در کنگره درگیر مباحث جنجال‌برانگیز مربوط به توافق با ایران شوند. در نتیجه رسیدن به توافق قریب‌الوقوع بنظر نمی‌رسد. اما آنچه قطعی است آن است که اقدامات تنش‌زا و یا اتفاقات غیرمنتظره می‌توانند نابودکننده موقعیتی باشند که شاید آخرین شانس احیای برجام است.

علی‌رغم اینکه مصالحه و به نتیجه رسیدن مذاکرات وین به سود همه طرف‌ها است، هدف بازگشت مشترک به توافق می‌تواند دور از دسترس باقی بماند که در آن صورت، چرخش به سمت دوران پس‌برجام ناگزیر خواهد بود. در حال حاضر تهران نسبت به قابلیت کشور برای خنثی کردن اثر تحریم‌ها خوشبین و نسبت به ارزش رفع تحریم‌های آمریکا بدبین است. بعلاوه به زعم خیلی‌ها منافع رفع تحریم زودگذر هستند، حتی اگر در کوتاه مدت قابل توجه باشند. در واشنگتن، با تشدید فشار از سمت مخالفان توافق از یک سو و پیشرفت‌های برگشت‌ناپذیر ایران از سوی دیگر، هزینه سیاسی دنبال کردن یک توافق بحث‌برانگیز رو به افزایش است. همچنین در میانه سایر بحران‌های موجود، وضعیت «عدم توافق» کنونی هنوز به اولویت‌های اصلی سیاست خارجی بایده اضافه نشده است. اما از آنجا که برنامه هسته‌ای ایران از همیشه به کسب قابلیت تسلیحاتی نزدیک‌تر شده و با حداکثر ظرفیت خود جلو می‌رود، شرایط فعلی به راحتی می‌تواند به سمت یک بحران هسته‌ای منحرف شود، مگر اینکه طرفین مسیر باثبات‌تری را انتخاب کنند.

اگر تلاش برای احیای برجام به درازا بکشد و یا بدتر از آن، شکست بخورد، پیش‌بینی مواضع ایران و آمریکا دشوار نیست. واشنگتن بیش از پیش بر اعمال و توسعه تحریم‌ها متمرکز می‌شود و احتمالاً حمایت رو به رشد متحدان اروپایی را هم خواهد داشت. از دیگر اجزاء رویکرد واشنگتن، تکیه بر تهدید استفاده از زور خواهد بود، خصوصاً اگر، برخلاف امروز، نشانه‌هایی از حرکت ایران به سمت ساخت سلاح هسته‌ای موجود باشد. از آن سو، تهران تقریباً به طور قطع هم برنامه هسته‌ای‌اش را گسترش خواهد داد و هم در خاورمیانه آمریکا و متحدانش را تحریک خواهد کرد - یا به شکل مستقیم یا غیرمستقیم و از طریق شرکای منطقه‌ای. در نتیجه موازنه شکننده‌ی «نه توافق، نه بحران» کنونی پایدار نخواهد ماند.

اگر مذاکرات وین به توافق احیای برج‌ها نینجامد، باز ننگه داشتن مسیر دیپلماسی و بررسی راه‌های جایگزین حیاتی خواهد بود. برنامه‌ریزی احتیاطی برای فردای بدون برج‌ها باید از الان آغاز شود. بعضی از گزینه‌ها که در گذشته شش‌گانه بودند در حال حاضر امکان وقوع ندارند. زمانی بود که بنظر می‌رسید ایران و آمریکا می‌توانند برای رسیدن به توافقی بهتر، یا بیشتر در برابر بیشتر، از برج‌ها عبور کنند. اما با توجه به فضای بی‌اعتمادی موجود و انتظارات ناسازگار در روند احیای توافقی که همه طرف‌ها آن را به عنوان مبنا پذیرفته بودند، به سختی می‌توان تصور کرد چنین راهکاری امروز شانس برای موفقیت داشته باشد. توافق موقت، یا کمتر در برابر کمتر – یعنی یک سری عقب‌گردهای هسته‌ای محدود در برابر امتیازات اقتصادی محدود – نیز محتمل نیست چراکه سقف آنچه آمریکا مایل است در چنین توافقی ارائه کند احتمالاً از کف مطالبات ایران کمتر خواهد بود.

در چنین وضعیتی، قناعت می‌تواند در عملی شدن هر رویکردی کلیدی باشد. یک احتمال این است که روی توافقات تک‌بندی تمرکز شود. به عنوان مثال، یک اقدام هسته‌ای در برابر رفع یک تحریم. اما حتی اعمال این راهکار هم ساده نخواهد بود. گزینه دیگر پیشرفت در زمینه توافقات بشردوستانه است، از جمله مبادله زندانیان دو تابعیتی که در هر صورتی پسندیده است و به ایجاد فضایی بهتر برای ادامه گفتگوهای هسته‌ای کمک می‌کند. در نهایت، فارغ از اینکه طرفین بتوانند در موارد ذکر شده به تفاهم برسند یا خیر، باید خطوط قرمز و تله‌های انفجاری را بشناسند تا نگذارند تنش‌های فزاینده هسته‌ای و منطقه‌ای به مارپیچی از تنش تبدیل شوند. در این راستا، تهران و واشنگتن می‌توانند از طریق واسطه‌های اروپایی و منطقه‌ای با هم در ارتباط باشند. این وضعیت ممکن است در بلندمدت پایدار نباشد، اما حداقل برای طرفین زمان می‌خورد تا به شکل اساسی بررسی کنند تا چه میزان الگوهایی که دو دهه از دیپلماسی هسته‌ای را شکل داده بودند هنوز قابل اتکا هستند و چگونه می‌توان آنها را اصلاح کرد تا از رسیدن به نقطه‌ای که برای همه خطر آفرین است اجتناب شود.

II. یک گام به پیش، یک گام به پس

A. تکوین یک بن‌بست

برای فهم اینکه چگونه مذاکرات برج‌ها طی چند ماه از آستانه موفقیت به بن‌بست فروغلطید، نگاهی به تاریخچه آن خالی از لطف نیست. هدف از این مذاکرات، بازگشت آمریکا به برج‌ها و پایبندی مجدد ایران به همه مفاد این توافق بود. این مذاکرات در آوریل ۲۰۲۱ آغاز شد و تا انتخابات ریاست جمهوری ایران در ژوئن همان سال، در شش دور ادامه یافت. پس از انتخابات ریاست جمهوری ایران و در دوران انتقالی دولت از حسن روحانی به ابراهیم رئیسی این مذاکرات متوقف شد. سپس، در جریان مذاکرات طولانی دور هشتم که از ماه دسامبر ۲۰۲۱ در وین آغاز شده بود، در اوایل مارس ۲۰۲۲ دو طرف بسیار به دستیابی به توافق نزدیک شدند.^۱

در این زمان، تهاجم روسیه به اوکراین بحرانی دیپلماتیک در عرصه بین‌المللی خلق کرد. نمی‌توان به طور قطعی گفت که اگر تهاجم رخ نمی‌داد، طرفین می‌توانستند اختلافات باقی‌مانده خود را حل کنند یا خیر. اما، در ۵ مارس، مسکو برای روابط تجاری‌اش با ایران خواستار معافیت‌های گسترده از تحریم‌ها شد. هرچند اندکی پس از آن، روسیه مخالفت خود را با متن اولیه پس گرفت، با این حال، قبل از آن هماهنگ‌کننده‌های اروپایی مذاکرات مربوط به برج‌ها را با استناد به «عوامل خارجی» متوقف کرده بودند. این وقفه شتاب مذاکرات را گرفت و گفتگوی حضوری با حضور همه طرف‌ها برای ماه‌ها متوقف شد. دور کوتاهی از

^۱ در مورد پیشرفت در مذاکرات تا اواسط ژانویه، رجوع کنید به گزارش‌های خاورمیانه گروه بحران، شماره ۲۲۴، [ایران: معمای رئیسی](#)، ۵ اوت ۲۰۲۱ و شماره ۲۳۰، [ششمین سال اجرای برج‌ها: مهلت نهایی](#)، ۱۷ ژانویه ۲۰۲۲.

مذاکرات غیرمستقیم اما رو در رو با میانجی‌گری اتحادیه اروپا در قطر در پایان ماه ژوئن، پیشرفت جدی به دنبال نداشت و تبادل پیشنهادات بین ایالات متحده و ایران هم به نتیجه نرسید. اوایل ماه اوت مذاکره‌کنندگان دوباره در وین گرد هم آمدند. تا آن زمان برخی از اختلافاتی که دو طرف کاهش داده بودند یا فکر می‌کردند پرونده آنها را بسته بودند دوباره ظاهر شد یا حتی افزایش یافت. معاملات طرفین از آن زمان تاکنون جدی و حائز اهمیت بوده و به مذاکرات جان‌تازه‌ای بخشیده است، اما تهران و واشنگتن هنوز نتوانسته‌اند به تفاهم نهایی دست یابند.

بن‌بست کنونی در مذاکرات در اصل به سه موضوع بحث‌برانگیز مهم مربوط می‌شود. اولین مورد، تحقیقات آژانس بین‌المللی انرژی اتمی درباره فعالیت‌های گذشته ایران است. این تحقیقات در مورد مواد هسته‌ای کشف شده در سه مکان اعلام‌نشده است. در جریان مذاکرات وین، ایران به دنبال آن بوده است که به عنوان بخشی از توافق نهایی، تحقیقات طولانی مدت آژانس بدون هیچ قید و شرطی و در یک مهلت از پیش تعیین شده بسته شود؛ خواسته‌ای که ایالات متحده و تروئیکای اروپایی با آن مخالفت کردند.^۴ به نظر می‌رسد نگرانی تهران این است که توضیح دادن درباره پرسش‌های باقی‌مانده، تأیید منبع اصلی این اطلاعات

^۲ دیپلمات‌های تروئیکای اروپایی در ۴ مارس وین را ترک کردند، به قول مذاکره‌کننده اصلی فرانسوی، «کار ما تمام شد». رجوع کنید به [توییت فیلیپ ارورا، Philippe Errera](#)، مدیر سیاسی وزارت خارجه فرانسه، ساعت ۷:۵۴ بعد از ظهر، ۱۷ مارس ۲۰۲۲. اما روز بعد، سرگئی لاوروف، وزیر امور خارجه روسیه، با استناد به تحریم‌های غرب در واکنش به حمله روسیه به اوکراین در ۲۴ فوریه، تضمین خواست که آن تحریم‌ها «به هیچ وجه بر حق ما برای همکاری آزاد و تمام عیار تجاری، اقتصادی، سرمایه‌گذاری، نظامی و فنی با ایران تأثیر نمی‌گذارد.» به نقل از «[Russia demands U.S. guarantees sanctions will not harm Moscow-Tehran ties – Lavrov](#)»، تاس، ۵ مارس ۲۰۲۲. ایالات متحده درخواست روسیه برای معافیت را «بی‌ربط» به مذاکرات برجام خواند و پنج روز بعد، هماهنگ‌کننده اتحادیه اروپا خواستار توقف مذاکرات وین شد. آنتونی بلینکن، وزیر امور خارجه ایالات متحده، به نقل از «[Secretary Blinken with Margaret Brennan of CBS News](#)»، وزارت امور خارجه ایالات متحده، ۶ مارس ۲۰۲۲؛ و [توییت جوزپ بورل، Josep Borrell](#)، نماینده عالی اتحادیه اروپا در امور خارجی و سیاست امنیتی، ساعت ۵:۳۰ صبح، ۱۱ مارس ۲۰۲۲. لاوروف در دیدار با حسین امیرعبداللهیان، وزیر امور خارجه ایران، در ۱۵ مارس در مسکو، به «ضمانت‌های کتبی» ایالات متحده اشاره کرد که در آن به «همه پروژه‌ها و حوزه‌های فعالیت پیش‌بینی‌شده توسط برجام» اشاره شده بود. در عین حال، وزارت خارجه آمریکا تأیید کرد که ایالات متحده «مشارکت روسیه در پروژه‌های هسته‌ای را که بخشی از بازگشت کامل به برجام است، تحت تحریم قرار نمی‌دهد.» به نقل از لیز اسلای و کارن دی‌یانگ، «[Russia raises hopes for a return to the stalled Iran nuclear talks](#)»، واشنگتن پست، ۱۵ مارس ۲۰۲۲. در ژوئن، بورل اظهار داشت: «در یک لحظه خاص، روسیه به شدت مخالف توافق بود... اما پس از تماس‌هایی که خود ایرانی‌ها با روس‌ها داشتند، روسیه هرگونه اعتراضی را نسبت به این توافق پس گرفت.» «[Remarks by High Representative Josep Borrell after talks in Tehran](#)»، سرویس اقدام خارجی اروپا، ۲۵ ژوئن ۲۰۲۲.

^۳ مکان اول انباری در منطقه تورقوزآباد در نزدیکی تهران است. در سال ۲۰۱۸ آژانس با استفاده از تصویربرداری ماهواره‌ای از این سایت شواهدی مبنی بر تلاش‌هایی برای ضدغرفه‌سازی و برداشتن کانتینرها پیدا کرد. در سال ۲۰۱۹، نمونه‌برداری‌های محیطی شواهدی به دست آمد از «ذرات اورانیوم طبیعی با منشأ انسانی، که ترکیبات آنها نشان می‌داد ممکن است از طریق فعالیت‌های تبدیل اورانیوم تولید شده باشند» و، بعداً، «ذرات تغییر یافته ایزوتوپی اورانیوم با غنای پایین.» این آژانس توضیحات ایران را از نظر فنی «معتبر» ارزیابی نکرد. مکان دوم، در ورامین، کارخانه‌ای در حومه تهران است که ممکن است در سال ۲۰۰۳ به‌عنوان تأسیساتی برای ذخیره‌سازی یا فرآوری (و یا هر دو) و تبدیل سنگ معدن اورانیوم از جمله فلورئوراسیون استفاده شده باشد. در نمونه‌های محیطی گرفته‌شده در آگوست ۲۰۲۰ ذرات اورانیوم با منشأ انسانی، شبیه آنهایی که در تورقوزآباد بود، یافت شود. در مکان سوم که در گزارش‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به نام مریوان (در نزدیکی شهر آباد) نامگذاری شده است، احتمالاً «آزمایش مواد منفجره معمولی در فضای باز» و آزمایش‌های مربوط به «ردیاب‌های نوترونی» انجام شده است. آژانس در آگوست ۲۰۲۰ نمونه‌های زیست محیطی‌ای گرفت که وجود ذرات اورانیوم را آشکار کرد. در میان این سه مکان، تورقوزآباد جایی است که سؤالات درباره آن مهیتر است، زیرا برخی از ذرات کشف‌شده در آن جدیدتر از بقیه هستند. مصاحبه‌های گروه بحران، بازرسان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، وین، دسامبر ۲۰۲۱. همچنین رجوع کنید به [IAEA, GOV/2022/26](#)، ۳۰ مه ۲۰۲۲. برای پیشینه تحقیقات آژانس، رجوع کنید به گزارش گروه بحران، ششمین سال اجرای برجام: مهلت نهایی، همان.

^۴ مصاحبه‌های گروه بحران، مذاکره‌کنندگان اروپایی و ایالات متحده، وین، فوریه تا مارس ۲۰۲۲. [توییت استفانی الفاق، salqaq](#)، مدیر خاورمیانه و شمال آفریقا در دفتر امور خارجه، مشترک‌المنافع و توسعه بریتانیا، ۱۰:۱۲ صبح، ۱ مارس ۲۰۲۲.

محسوب شود؛ یعنی تأیید مطالب بایگانی شده ایران، که عوامل اطلاعاتی اسرائیل در سال ۲۰۱۸ از ایران به سرقت بردند و در اختیار آژانس قرار دادند. یک مقام ارشد ایرانی گفت: «این تحقیقات مثل یک چاه ویل است. اگر در مقطعی به آن پایان ندهیم، ۵۰ سال بعد، آنها همچنان به خاطر آنچه قبل از سال ۲۰۰۳ اتفاق افتاده، بر ما فشار وارد خواهند کرد.»^۶

بنابراین، تهران همچنان توقف تحقیقات آژانس را پیش‌شرط بازگشت به پایبندی کامل به برجام می‌داند.^۷ اما قدرت‌های غربی نه می‌توانند و نه تمایلی دارند که به یک نهاد مستقل سازمان ملل دستور بدهند که چگونه وظایف نظارت هسته‌ای خود را انجام دهد. همچنین تا به نتیجه نرسیدن تحقیقات، که به سطح همکاری ایران با آژانس بستگی دارد، کشورهای غربی تعهد سیاسی نمی‌دهند که آژانس را برای توقف این تحقیقات فنی تحت فشار قرار دهند.^۸

در ۵ مارس، رافائل گروسی، مدیر کل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی گفت که با سازمان انرژی اتمی ایران بر سر یک جدول زمانی برای پرداختن به نگرانی‌های آژانس به توافق رسیده است. با این حال، گفتگوهای بیشتر بین سازمان انرژی اتمی ایران و آژانس در ماه‌های آوریل و مه پیشرفت کمی به دنبال داشت. لار ژوئن، گروسی به شورای حکام آژانس اطلاع داد که ایران هیچ توضیح «فنی معتبری» برای فعالیت‌های گذشته خود ارائه نکرده است. این موضوع باعث شد که شورای حکام قطعنامه‌ای را تصویب کند که توسط ایالات متحده و تروئیکای اروپایی ارائه شده بود و در آن ابراز «نگرانی عمیق» شده بود. لار عین حال،

^۶ دیوید سنگر و رونن برگمان، «[How Israel, in dark of night, torched its way to Iran's nuclear secrets](#)»، نیویورک تایمز، ۱۵ ژوئیه ۲۰۱۸؛ و آرون آرنولد و همکاران، «[The Iran Nuclear Archive: Impressions and Implications](#)»، مرکز علوم و امور بین‌الملل بفر، دانشگاه هاروارد، آوریل ۲۰۱۹.

^۷ مصاحبه گروه بحران، تهران، مارس ۲۰۲۲.

^۸ مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات اروپایی و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، وین، دسامبر ۲۰۲۱. همانطور که یکی از مشاوران تیم مذاکره‌کننده هسته‌ای ایران می‌گوید، «ایالات متحده و اتحادیه اروپا نمی‌توانند با ایران توافقی داشته باشند [و] همزمان توپخانه خود را هم روشن نگه دارند. آژانس دیگر نمی‌تواند به عنوان شمشیر داموکلس بر سر ما استفاده شود.» [توییت محمد مرنندی، @s_m_marandi](#)، استاد دانشگاه تهران، ۵:۰۸ صبح، ۴ اوت ۲۰۲۲. یک مقام ارشد ایرانی گفت: «در مذاکرات برجام ما موفق شدیم سؤالات باقیمانده در مورد پرونده معروف به بُعد نظامی احتمالی (پی. ام. دی.) برنامه هسته‌ای ایران را ببندیم که پیش‌شرط لازم برای اجرایی شدن برجام بود. اگر غرب در سال ۲۰۱۵ به ما می‌گفت مسئله پ. ام. دی مشکل خودتان است و آن را خودتان با آژانس حل کنید، هیچ برجایی شکل نمی‌گرفت. آنها کمک کردند تا برای رسیدگی به این موضوع فرآیندی با تاریخ پایان مشخص تعیین شود و آژانس را تشویق کردند انعطاف نشان دهد؛ که این منجر به بسته شدن سؤالات باقی مانده آژانس در آن زمان شد. با اراده سیاسی می‌توانیم دوباره این کار را انجام دهیم.» مصاحبه تلفنی گروه بحران، آگوست ۲۰۲۲. یک مقام ارشد آمریکایی خاطرنشان کرد که «به دلیل کشف مواد هسته‌ای اعلام‌نشده این داستان سخت‌تر از پی. ام. دی. است. هیچ راهی وجود ندارد که آژانس بین‌المللی انرژی اتمی بدون زیر سؤال بردن فلسفه وجودی خود، بتواند این موضوع را نادیده بگیرد.» مصاحبه گروه بحران، واشنگتن، ژوئیه ۲۰۲۲. آژانس پرونده پی. ام. دی. را در دسامبر ۲۰۱۵ بست، یعنی تقریباً یک ماه قبل از اجرایی شدن برجام در ۱۶ ژانویه ۲۰۱۶. این زمان پیش از آن است که اسناد موجود در آرشیو هسته‌ای افشا شود. رجوع کنید به [GOV/2015/68](#)، IAEA، ۲ دسامبر ۲۰۱۵.

^۹ یک مقام غربی خاطرنشان کرد که در جریان مذاکرات اوت، روسیه در زمینه موضوع پادمان «همکاری کرده» است «اما هیچ فشاری بر ایران برای حل این موضوع وارد نکرده است.» مصاحبه گروه بحران، ۹ آگوست ۲۰۲۲.

^{۱۰} «[Joint statement by HE Mr Mohammad Eslami, Vice-President and President of the Atomic Energy Organization of Iran, and HE Mr Rafael Grossi, Director General of the International Atomic Energy Agency](#)»، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، ۵ مارس ۲۰۲۲.

^{۱۱} تهران به جای شفافیت در زمینه فعالیت‌های هسته‌ای گذشته خود، اسرائیل را به جاسازی ذرات اورانیوم در ایران متهم کرد، توضیحی که آژانس بین‌المللی انرژی اتمی آن را از نظر فنی نامعتبر می‌داند. رجوع کنید به «[Communication Agency](#)»، [INFIRC/996](#)، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، ۷ ژوئن ۲۰۲۲.

^{۱۲} «[IAEA Director General's introductory statement to the Board of Governors](#)»، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، ۶ ژوئن ۲۰۲۲. این شورا با ۳۰ رأی موافق در برابر دو رأی مخالف (روسیه و چین)، با سه رأی ممتنع، قطعنامه را تصویب کرد. [GOV/2022/34](#)، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، ۸ ژوئن ۲۰۲۲.

تهران، هم در تماس‌های غیرمستقیم با ایالات متحده در قطر و هم در مذاکرات بعدی، بر بسته شدن تحقیقات آژانس پافشاری کرده است. در ماه اوت، اتحادیه اروپا پیشنهاد دیگری را ارائه کرد. آبر اساس این پیشنهاد، در صورتی که تهران به سوالات آژانس پاسخ‌های قانع‌کننده بدهد، امضاءکنندگان برجام برای بستن پرونده پادمانی ایران قطعنامه‌ای را به شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ارائه کنند. در صورتی که ایران از نتیجه تحقیقات آژانس ناراضی باشد، همچنان حق وتوی اجرای توافق را در اختیار دارد. با این حال، تهران از قدرت‌های جهانی می‌خواهد که بدون توجه به یافته‌های آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، تحقیقات متوقف شود.^{۱۴}

دومین موضوع اختلافی، به میزان لغو تحریم‌های آمریکا در مورد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مربوط می‌شود. این نهاد در سال ۲۰۱۹ توسط دولت ترامپ در لیست سازمان‌های تروریستی خارجی (اف. تی. او) قرار گرفت. ایالات متحده در آن زمان اذعان کرد که این تصمیم «بی‌سابقه» بوده، چرا که برای نخستین بار یک نهاد دولتی کشور دیگر را در لیست تروریستی قرار می‌داد. دولت بایدن دو بار با شرایطی پیشنهاد حذف سپاه پاسداران از این فهرست را داد: یک بار در ماه مه ۲۰۲۱، در ازای موافقت ایران با مذاکره درباره توافقی «طولانی‌تر و قوی‌تر» پس از احیای برجام؛ و بار دیگر در مارس ۲۰۲۲، در ازای تعهد متقابل ایران و آمریکا برای هدف قرار ندادن مقامات فعلی یا سابق یکدیگر. این پیشنهاد در بحبوحه تلاش‌های ایران برای انتقام از قتل سردار قاسم سلیمانی فرمانده ارشد سپاه قدس مطرح شد. قاسم سلیمانی

^{۱۲} به گفته مقامات غربی، مذاکره‌کننده ارشد ایران نزدیک به سه چهارم مذاکرات دوحه را به بحث در مورد تحقیقات آژانس بین‌المللی انرژی اتمی اختصاص داد. مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات آمریکایی و اروپایی، ژوئیه ۲۰۲۲. همچنین رجوع کنید به لارنس نورمن، «[Iran, U.S. nuclear deal talks end without progress](#)»، وال استریت ژورنال، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۲. مذاکره‌کننده اصلی فرانسه در مذاکرات برجام گفت: «در وین، موضع ترونیکی اروپایی و ایالات متحده در مورد تحقیقات پادمانی کاملاً شفاف بود. آنجا بود که پس از جلسات پرتنش و طاقت‌فرسا در اواخر شب بین ترونیکی اروپایی و ایران، نهایتاً این موضوع با راه‌حلی که حمایت ایالات متحده، روسیه و چین را داشت حل شده بود.» [توییت فیلیپ ارورا](#)، @PhilippeErrera، ۴۲:۶ صبح، ۳۰ ژوئن ۲۰۲۲. یک مقام ایرانی اظهار داشت: «بله، برجام و مسائل پادمان‌ها به هم وابسته نیستند و ما روند جداگانه‌ای با آژانس داریم؛ اما تا زمانی که مسئله تحقیقات آژانس حل نشده باشد، معامله‌ای در کار نخواهد بود.» مصاحبه تلفنی گروه بحران، ۷ ژوئیه ۲۰۲۲. همچنین رجوع کنید به «[No deal without safeguards](#)»، تهران تایمز، ۲۹ اوت ۲۰۲۲.

^{۱۳} بر اساس تقویم اجرای توافق وین، طرفین پس از انعقاد قرارداد (در روز جمع بندی) وارد یک دوره ۶۰ روزه می‌شوند که به بررسی توافق توسط پارلمان‌های آمریکا و ایران اختصاص دارد. پس از تکمیل این فرآیند (در روز تأیید) یک دوره راستی‌آزمایی ۴۵ روزه آغاز می‌شود که طی آن ایران فعالیت‌های «حساس به اشاعه» را محدود می‌کند و ایالات متحده به ایران اجازه می‌دهد تا حجم مشخصی از نفت را به صورت قانونی صادر کند. در پایان این مرحله، روز «اجرای مجدد» فرا می‌رسد، یعنی زمانی که هر دو طرف شروع به عقب‌نشینی از نقض‌های برجامی خود می‌کنند. این یک دوره ۶۰ روزه است که در «روز تکمیل» به پایان می‌رسد. اگر ایران از نتایج تحقیقات آژانس بین‌المللی انرژی اتمی که بین روز جمع بندی و روز اجرای مجدد انجام می‌شود، ناراضی باشد، می‌تواند پیشرفت‌های برنامه هسته‌ای خود را برنگرداند. مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات آمریکایی، اروپایی و ایرانی، مارس-اگوست ۲۰۲۲. همچنین رجوع کنید به لارنس نورمن، «[EU proposes significant concession to Iran to revive nuclear deal](#)»، وال استریت ژورنال، ۱۱ اوت ۲۰۲۲. و ارشد محمد، «[U.S. and Iran finesse issue of IAEA's nuclear probes, for now](#)»، رویترز، ۲۹ اوت ۲۰۲۲.

^{۱۴} مصاحبه‌های تلفنی گروه بحران، مقامات اروپایی، ۱ سپتامبر ۲۰۲۲. همانطور که یکی از مقامات ترونیکی اروپایی بیان می‌کند، تقاضای اخیر ایران در مورد مسائل پادمانی، «مذاکره دوباره بر سر متن پیشنهاد شده (توسط هماهنگ‌کننده اروپایی) را می‌طلبد. راهکار پادمانی که در آن پیش‌نویس آمده بود فراتر از حد انعطاف ما بود و ایران هم به طور ضمنی در پاسخ ۱۵ اوت خود آن را پذیرفته بودند.» به نقل از لورا روزن، «[European official blasts Iran text: 'Moves us very far back'](#)»، دیپلماتیک (Substack)، ۲ سپتامبر ۲۰۲۲.

^{۱۵} «[Statement from the President on the Designation of the Islamic Revolutionary Guard Corps as a Foreign Terrorist Organization](#)»، کاخ سفید، ۸ آوریل ۲۰۱۹. مقامات ایرانی دائماً از واسطه‌های اروپایی می‌خواهند که به همتایان آمریکایی خود یادآوری کنند که در سال ۲۰۱۹، زمانی که دولت ترامپ نام سپاه را در لیست سازمان‌های تروریستی قرار داد، تقریباً همه افرادی که اکنون مقامات ارشد دولت بایدن هستند و روی پرونده ایران کار می‌کنند، آن تصمیم را نسنجیده و بی‌ثمر دانسته و آن را محکوم کردند. مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات اروپایی، وین، مارس ۲۰۲۲.

توسط آمریکا در دولت ترامپ گشته شد.^{۱۶} ایران بی‌درنگ پیشنهاد اول را رد کرد. در مورد پیشنهاد دوم نیز، اگرچه به نظر می‌رسید که آمادگی پذیرش آن را دارد، اما پس از توقف مذاکرات در ماه مارس، از پذیرش آن سر باز زد.^{۱۷}

هم در تهران و هم در واشنگتن، موضوع خروج سپاه از لیست گروه‌های تروریستی در مرکز توجهات قرار گرفت و فضای مانور هر دو طرف را محدود کرد.^{۱۸} به نظر می‌رسد که ایالات متحده و ایران از نزاع بر سر این موضوع عبور و توافق کرده‌اند که پس از احیای برجام و زمانی که مذاکرات مستقیم دوجانبه ممکن باشد، در مورد آن گفتگو کنند. در عین حال، ایالات متحده پیشنهادهاى متقابل ایران را نیز رد کرده است؛ پیشنهاداتی که مستلزم خروج کامل سپاه از این لیست نبودند؛ مثلاً خروج نهادهای اقتصادی مرتبط با سپاه از لیست گروه‌های تروریستی که به واسطه تحریم‌های مجزایی در این لیست قرار گرفته بودند.^{۱۹}

^{۱۶} مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات ایالات متحده و اتحادیه اروپا، وین، بروکسل و واشنگتن، فوریه تا ژوئن ۲۰۲۲. گزارش‌ها حاکی از آن است که سازمان‌های اطلاعاتی ایالات متحده شواهد ملموسی در دست دارند که بیانگر تلاش ایران برای ترور مقامات دولت ترامپ مرتبط با کشتن قاسم سلیمانی در ژانویه ۲۰۲۰ است. جانا وینتر، «[U.S. government warns that Iran may try to kill American officials as revenge for killing top general](#)» یاهو نیوز، ۱۳ ژوئیه ۲۰۲۲؛ و برزو درگاهی، «[Donald Trump](#)»، ایندیندنت، ۱۳ ژانویه ۲۰۲۲. در ۱۰ اوت، وزارت دادگستری ایالات متحده یکی از اعضای سپاه را متهم کرد که در توطئه قتل جان بولتون، مشاور امنیت ملی در دولت ترامپ، دست داشته است؛ اقدامی که «احتمالاً برای تلافی» قتل سلیمانی بوده است. «[Member of Iran's Islamic Revolutionary Guard Corps \(IRGC\) Charged with Plot to Murder the Former National Security Advisor](#)»، وزارت دادگستری ایالات متحده، ۱۰ اوت ۲۰۲۲. مقامات ایرانی ابراز نگرانی می‌کنند که باقی‌ماندن نام سپاه در لیست گروه‌های تروریستی می‌تواند به ایالات متحده اجازه دهد تا سایر فرماندهان ارشد سپاه را هم هدف قرار دهد. مصاحبه گروه بحران، مقامات ارشد ایران، تهران، مارس ۲۰۲۲.

^{۱۷} مذاکره‌کنندگان ایرانی ظاهراً در اوایل ماه مارس توافق کردند که ایران تعهد ضمنی بدهد که اتباع آمریکایی را هدف قرار ندهد، اما پس از بازگشت به تهران، از دادن چنین تعهدی یا پس کشیدند. یک مقام ارشد اروپایی در توضیح گفت: «خطر علنی شدن این تعهد پنهانی و هزینه زیادی که دست کشیدن از انتقام قاتل سلیمانی برای اعتبار ایرانی‌ها دارد، دادن چنین تعهدی را غیرممکن کرد.» مصاحبه گروه بحران، واشنگتن، مارس ۲۰۲۲. وزیر امور خارجه ایران در یک سخنرانی اشاره کرد که مقامات ارشد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به او گفته‌اند که قرار داشتن سپاه در لیست تروریستی نباید مانع از توافق شود. پس از این صحبت، تندروها به شدت از او انتقاد کردند و او مجبور شد اظهارات خود را به صورت علنی تعدیل کند. سعید جعفری، «[Why IRGC issue won't go away](#)»، المانیتر، ۹ جولای ۲۰۲۲.

^{۱۸} در راستای زمینه‌سازی برای توجیه اقدام احتمالی برای حذف سپاه از لیست گروه‌های تروریستی، یکی از مقامات ارشد کاخ سفید در ماه مارس گفت که «حتی پس از حذف [سپاه از لیست گروه‌های تروریستی]، ما این اختیار را داریم که هر ایرانی را که در اقدامات تروریستی دست داشته است تحریم کنیم.» مصاحبه با گروه بحران، واشنگتن، ۳ مارس ۲۰۲۲. در ژوئن، یکی دیگر از مقامات ارشد کاخ سفید گفت: «اگر بخواهیم سپاه را از فهرست گروه‌های تروریستی خارج کنیم، در جریان بررسی این موضوع در کنگره خون به پا خواهد شد. واقعاً این خطر وجود داشت که در مخالفت با توافق احتمالی در وین بیانیه مشترک سنا و مجلس نمایندگان صادر شود.» مصاحبه با گروه بحران، واشنگتن، ۶ ژوئن ۲۰۲۲. در ماه مه، سنای ایالات متحده علیه حذف سپاه پاسداران از فهرست مذکور قطعنامه غیرالزام‌آوری را با ۶۲ رأی موافق و ۳۳ رأی مخالف تصویب کرد. اندرو دزیریو، «[Congress fires its first warning shot on Biden's Iran deal](#)»، پولیتیکو، ۵ مه ۲۰۲۲. اگرچه چنین بیانیه‌ای الزام‌آور نیست اما نشان‌دهنده سطح مخالفت نمایندگان هر دو حزب در کنگره با این موضوع است.

^{۱۹} یک مقام اروپایی گفت: «تنها مزیتی که وقفه دیپلماتیک در سه ماه گذشته داشته این است که موجب شده از احساسات حول و حوش موضوع [حذف سپاه از لیست تروریستی] کاسته شود، و بنابراین ما اکنون می‌توانیم جایگزین‌های آن را بررسی کنیم.» مصاحبه گروه بحران، بروکسل، ۱۵ ژوئن ۲۰۲۲. یکی از پیشنهادات ایران این بود که ایالات متحده، قرارگاه سازندگی خاتم الانبیا، نهاد اقتصادی قدرتمند سپاه، را از فهرست تروریستی خارج کند. پریسا حافظی، «[Rise of Arab](#)»، [Israel axis spurs Iran to redouble nuclear talks push](#)»، رویترز، ۱ ژوئیه ۲۰۲۲. یکی از مقامات ارشد کاخ سفید در توضیح مخالفت آمریکا با این درخواست گفت: «به همان دلیلی که ما از حذف خود سپاه از فهرست گروه‌های تروریستی خودداری کردیم! فعالیت‌های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی خارج از محدوده برجام است.» مصاحبه با گروه بحران، واشنگتن، ژوئن ۲۰۲۲. یک مقام اروپایی گفت: «این واقعیت که آمریکا تنها کشوری در جهان است که شرکت هواپیمایی ایرانی ماهان‌ایر را - که گفته می‌شود در انتقال سلاح به سوریه دست دارد - را تحریم کرده است، نشان‌دهنده

موضوع سوم و شاید سخت‌ترین موضوع، به نگرانی‌هایی مربوط می‌شود که ایران در طول مذاکرات درباره تداوم و میزان اعتبار لغو تحریم‌های آمریکا مطرح کرده است. دستیابی به توافق می‌تواند برای ایران میلیارد‌ها دلار درآمد اضافی از طریق فروش نفت به دنبال داشته باشد. همچنین ایران می‌تواند به ده‌ها میلیارد دیگر از دارایی‌های بلوکه شده خود در خارج از کشور دسترسی پیدا کند. اما احتمال خروج ایالات متحده از این توافق در آینده می‌تواند به معنای این باشد که این منافع برای تهران دوامی نخواهند داشت.^{۲۰} همانطور که یک مذاکره‌کننده ایرانی می‌گوید: «بدون تضمین‌های اقتصادی فراتر از دوران ریاست جمهوری بایدن، هیچ‌کس در ایران سرمایه‌گذاری نخواهد کرد. بنابراین، ما سود چندانی از این توافق دریافت نخواهیم کرد، خصوصاً با وجود خطر خروج مجدد ایالات متحده در سال ۲۰۲۵.»^{۲۱} همچنین برخی در ایران ابراز نگرانی می‌کنند که شیخ اعمال مجدد تحریم‌ها، سبب ایجاد بی‌ثباتی و پیش‌بینی‌ناپذیری می‌شود و چنین چشم‌اندازی برای اقتصاد ایران مضرتر از تداوم تحریم‌هایی است که اقتصاد با آن سازگار شده است. آنها نگرانند که هر بار که تحریم‌ها باز می‌گردند، اقتصاد ایران شوک‌های عمیق‌تری را تجربه کند.^{۲۲}

با این حال، نگرانی ایران از این که آمریکا مجدداً زیر پایش را خالی کند، بیشتر جنبه سیاسی دارد تا اقتصادی و مالی. مقامات ارشد ایران نمی‌توانند این نکته را نادیده بگیرند که حتی خود دولت بایدن، که بر قصد خود برای لغو تحریم‌ها پس از احیای توافق تأکید می‌کند، اذعان دارد رئیس‌جمهور آینده می‌تواند دوباره از توافق خارج شود. لَبْرُخی در تهران تردید دارند که واشنگتن حتی در طول دوره ریاست جمهوری بایدن به قول‌های خود عمل کند، به خصوص اگر جمهوری خواهان اکثریت را در کنگره دوباره به دست آورند و از اهرم‌های خود برای جلوگیری از اجرای توافق استفاده کنند.^{۲۳} نگرانی سناریویی، مقامات ایرانی ممکن

حساسیت‌های آمریکا است که بیش از آن که واقع‌بینانه و عملی باشند، سیاسی هستند. «مصاحبه گروه بحران، واشنگتن، مارس ۲۰۲۲».

^{۲۰} ارزیابی یکی از کارشناسان برجسته اقتصاد ایران این است که حتی اگر لغو تحریم‌های ایران فقط تا سال ۲۰۲۵ هم ادامه داشته باشد، رشد تولید ناخالص داخلی بهتر از سناریوی بدون توافق خواهد بود و نرخ تورم و بیکاری را کاهش می‌دهد. بیژن خواجه پور، «[Two vital scenarios for Iran's economy](#)»، امواج مدیا، ۸ آگوست ۲۰۲۲. برای اطلاعات بیشتر در مورد هزینه‌های ایران در صورت عدم توافق، به اسفندیار باتمانقلیج و الی گرانمایه رجوع کنید، «[Iran stands to lose the most if the nuclear deal isn't revived](#)»، فارین پالیسی، ۲۵ ژوئیه ۲۰۲۲.

^{۲۱} مصاحبه تلفنی گروه بحران، فوریه ۲۰۲۲. وزیر امور خارجه ایران در ژوئیه گفت: «ما نمی‌خواهیم از یک سوراخ دو بار گزیده شویم. برای برخوردار شدن از مزایای کامل اقتصادی برجام، آمریکایی‌ها باید تعهدات و تضمین‌هایی را بپذیرند.» حسین امیرعبداللهیان، به نقل از خبرگزاری فرانسه، ۲۲ ژوئیه ۲۰۲۲: «[Iran seeks nuclear deal guarantees to avoid being 'stung twice'](#)».

^{۲۲} مصاحبه‌های تلفنی گروه بحران، مقامات ایرانی، ژانویه تا اوت ۲۰۲۲.

^{۲۳} به عنوان مثال، در یکی از بیانیه‌های مشترک تروئیکای اروپا و آمریکا آمده است: «بزرگداشت بایدن به وضوح تعهد خود را نشان داد. او می‌خواهد ایالات متحده را به پایبندی کامل به برجام بازگرداند و تا زمانی که ایران هم کاملاً به آن متعهد باشد، تعهد کامل خود به برجام را حفظ خواهد کرد.» «[E3+U.S. leaders-level statement on Iran](#)»، کاخ الیزه، ۳۰ اکتبر ۲۰۲۱. مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا با اذعان به «ملاحظات قابل توجه ایران... پس از تجربه منفی سال‌های اخیر»، تأکید کرد که «توافق روی میز نشان‌دهنده... عزم همه شرکت‌کنندگان برجام برای اطمینان از پایداری آن است. جو بایدن رئیس‌جمهور آمریکا نیز به این موضوع متعهد است. این تعهدات می‌توانند برجام را در مقابل اقدامات تضعیف‌کننده یک‌جانبه آینده بهتر محافظت کند.» جوزف بورل، «[Now is the time to save the Iran nuclear deal](#)»، فایننشال تایمز، ۲۶ ژوئیه ۲۰۲۲.

^{۲۴} یک مقام ارشد ایرانی گفت: «بایدن تاکنون بیش از ۱۰۰ تحریم جدید اعمال کرده است و این واقعیت است که او متعهد نمی‌شود در دو سال آینده تحریم‌های جدیدی را اعمال نکند، گویای بسیاری از مسائل است.» مصاحبه تلفنی گروه بحران، ژوئن ۲۰۲۲. یک مقام ارشد آمریکایی گفت: «اگر ایران مسئولین آمریکایی را هدف قرار دهد، در کنار سایر مشکلات، قطعاً تحریم‌های جدید نیز اعمال خواهد شد. این البته مغایرتی با برجام ندارد چرا که برجام هرگز یک توافق جامع نبوده. اما توجه کنید که ما این همه هزینه سیاسی برای لغو تحریم‌ها را پرداخت نمی‌کنیم تا بعد دوباره توافق را تضعیف کنیم.» مصاحبه گروه بحران، واشنگتن، ژوئن ۲۰۲۲. یک استاد دانشگاه تهران که از مذاکرات اطلاع دارد گفت: «مطمئن هستم که چند ماه پس از بازگرداندن برجام، ایالات متحده درخواست یک توافق طولانی‌تر و قوی‌تر را می‌کند و اگر ایران بگوید نه، آمریکا تحریم‌هایی را اعمال خواهد کرد تا ایران بهره کمتری از برجام ببرد.» مصاحبه گروه بحران، ناصر هادیان، بروکسل، ۱۵ ژوئن ۲۰۲۲. ایالات متحده، که ماه‌هاست به صراحت به دنبال توافق بعدی نبوده است، چنین استدلالی را رد می‌کند. آمریکا

است در فضای داخلی مورد انتقاد قرار بگیرند که چرا با آمریکا توافقی را امضاء کرده‌اند که به راحتی می‌تواند از آن خارج شود. تکرار این تجربه تلخ ساده‌لوحی آنها را به تصویر خواهد کشید؛ اتهامی که خودشان به معماران برج‌ها در دولت روحانی نسبت داده بودند.^{۲۵}

در حالی که مذاکرات ماه اوت پیشرفت قابل توجهی در به روز رسانی متن از نظر فنی به دنبال داشت، اختلاف نظر طرفین در مورد تحقیقات پادمانی آژانس زیاد است و ایران همچنان اصرار دارد که از ایالات متحده ضمانت بگیرد تا هزینه خروج مجدد آمریکا از برج‌ها را افزایش دهد. در حال حاضر، دو طرف در حال ردوبدل کردن پیشنهادات هستند.^{۲۶}

B. حلقه اقبال ناممکن

احیای برج‌ها با چالش‌های سختی مواجه بوده، زیرا طرفین نتایج متفاوتی را در ذهن می‌پروراندند. برای ایران که خود را طرف متضرر ماجرا می‌دانست، هدف مهم این بود که به آمریکا را تأدیب کند و به واشنگتن بفهماند که نمی‌تواند هر وقت که خواست و بدون هیچ هزینه‌ای توافق‌هایش با تهران را برهم بزند.^{۲۷} از این رو، ایران از تعامل مستقیم با ایالات متحده خودداری می‌کند و بر گرفتن ضمانت پافشاری می‌کند؛ تضمین‌هایی اگر نتواند احتمال خروج یک‌جانبه آمریکا را در آینده از بین ببرد، حداقل اثر آن را کاهش دهند. در همین راستا، حتی قبل از این که بایدن وارد کاخ سفید شود، آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم ایران، و مجلس شورای اسلامی، معیارهایی سختگیرانه - و غیرواقعی - را برای بازگشت آمریکا به برج‌ها وضع کرده بودند. مثلاً ایران لغو همه تحریم‌ها و راستی‌آزمایی تأثیر آن در عمل را به عنوان پیش‌شرط پایبندی مجدد ایران به برج‌ها ذکر کرد.^{۲۸} از نظر تهران، با توجه به این که غیرقابل اعتماد بودن واشنگتن به عنوان یک طرف توافق اثبات شده، احیای کامل برج‌ها نهایت چیزی تصور می‌شد که دیپلماسی می‌تواند به آن دست یابد. بنابراین، ایران هرگونه بحث در مورد توافق هسته‌ای متعاقب، برنامه موشکی این کشور یا سیاست‌های منطقه‌ای آن را رد کرد و حتی امکان توافقات محدودتر در این زمینه‌ها را نپذیرفت.^{۲۹}

حتی موافقت کرده در صورت بازگشت تحریم‌ها، شرکت‌ها دوره‌های طولانی‌تری (از دوره استاندارد ۹۰ تا ۱۸۰ روز) برای خروج خود از ایران داشته باشند. مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات ایالات متحده، واشنگتن، ژوئن ۲۰۲۲. همچنین رجوع کنید به باراک راوید، «[U.S. toughened positions in Iran deal response, Israeli officials say](#)»، اکسیوس، ۲۵ اوت ۲۰۲۲.

^{۲۵} در ژانویه، زمانی که امیر عبداللّه‌یان، وزیر امور خارجه، احتمال گفت‌وگوهای مستقیم ایران و آمریکا را در صورت لزوم مطرح کرد، سردبیر روزنامه تندروی کیهان که از سوی آیت‌الله خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب، منصوب شده، در واکنش به این موضوع گفت: «برجام از نگاه آمریکا یک سند طلایی بود که با استفاده از دیپلماسی منفعلانه - بخوانید التماسی - دولت آقای روحانی و ساده‌لوحی تیم مذاکره‌کننده دولت قبلی به چنگ آورده بود... برادران عزیزمان در پی آب به سوی سراب می‌روند!»، حسین شریعتمداری، «[برادرانه با برادرانمان امیر عبداللّه‌یان و شمخانی](#)»، کیهان، ۱۹ شهریور ۱۴۰۱.

^{۲۶} مصاحبه گروه بحران، مقام غربی، ۹ اوت ۲۰۲۲. یک مقام اروپایی در بحث تحقیقات آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ادعا کرد که دولت ایران «به نظر می‌رسد به جای آزاد کردن اقتصاد خود و بهتر کردن چشم‌انداز آینده برای مردم ایران، ترجیح می‌دهد از افرادی محافظت کند که بیست سال پیش درگیر در فعالیت‌های مخفی [هسته‌ای] بوده‌اند.» به نقل از استفانی لیختنشتاین، «[Agreement on nuclear deal within reach but obstacles remain](#)»، پولیتیکو، ۸ آگوست ۲۰۲۲. همچنین رجوع کنید به نهال طوسی و استفانی لیختنشتاین، «[Nuclear talks in peril as U.S. calls latest Iran missive a move 'backwards'](#)»، پولیتیکو، ۱ سپتامبر ۲۰۲۲.

^{۲۷} مصاحبه‌های تلفنی گروه بحران، مقامات ایرانی، ژانویه تا مارس ۲۰۲۱.

^{۲۸} تهران حتی جبران خسارات مالی ناشی از تحریم‌ها را مطرح کرد. رجوع کنید به «[سخنرانی تلویزیونی رهبر انقلاب در سالروز قیام ۱۹ دی](#)»، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۹ دی ۱۳۹۹؛ و «[The full text of Iranian parliament's strategic action plan to lift sanctions revealed](#)»، خبرگزاری کار ایران، ۱ دسامبر ۲۰۲۰.

^{۲۹} همانطور که یک مقام ارشد ایرانی گفت: «ما فقط می‌خواستیم چک برج‌ها [یعنی لغو تحریم‌ها] را که قبلاً هزینه آن را با امتیازات هسته‌ای خود پرداخت کرده بودیم، نقد کنیم.» مصاحبه تلفنی گروه بحران، آوریل ۲۰۲۲.

اما تصورات دولت بایدن به رفتارهای دیگری منتج شد. این دولت این موضوع را نادیده می‌گرفت که سیاست ترامپ در قبال ایران فضا را تغییر داده است. آن سیاست‌ها فضای همکاری بین ایران و آمریکا که به برجام منتهی شد را تخریب کرده بود. با این حال دولت بایدن وظیفه بازگشت به تعهدات کامل را بر دوش ایران انداخت. دولت بایدن همچنین برجام را به عنوان زیرساختی تلقی کرد که بر اساس آن می‌توان با هدف اعلام یک توافق «طولانی‌تر و قوی‌تر» مذاکره کرد. در این راستا، دولت جدید ایالات متحده، چند گام عملی برداشت تا بین سیاست خود و سیاست‌های دولت ترامپ تمایز ایجاد کند. با این وجود، این اقدامات دولت جدید آمریکا در تهران بیشتر به عنوان نشانه‌های تداوم سیاست‌های دولت قبلی تلقی شد تا تغییر آن. علاوه بر این، دولت آمریکا در مورد پرداخت بهای سنگین سیاسی توافق با ایران، مردد بوده و هنوز هم هست. در چنین بستری، مذاکرات به سختی تداوم یافت. ایالات متحده پیشنهاد اولیه خود را ارائه کرد، که تقریباً سقف چیزی بود که در مورد لغو تحریم‌ها می‌توانست روی میز بگذارد. در پاسخ، ایران امتیازات بیشتری طلب کرد، اما چندان برای دادن امتیازات متقابل آماده نبود.^{۳۱} علاوه بر این، ایران اصرار داشت که مذاکرات به صورت غیرمستقیم انجام شود که منجر به ناکارآمدی و کندی مذاکرات شد. در وین، مذاکره‌کنندگان آمریکایی در یک هتل مستقر بودند و نمایندگان ایران در هتلی دیگر. واسطه‌های اروپایی بین این دو در رفت و آمد بودند و مواضع و پیام‌های دو طرف را منتقل می‌کردند.^{۳۲}

از نظر ماهیتی نیز این گفتگوها با مشکلات مشابهی مواجه بودند. همانطور که یک مقام ارشد اروپایی می‌گوید: «بحث‌های در گفته در تهران و واشنگتن اصلاً منطقی نبوده‌اند.» مواضع غیرعقلانی پایتخت‌ها زمانی خود را بیشتر از همیشه نشان دادند که پس از تعلیق مذاکرات در ماه مارس، طرفین به بن‌بست خوردند. به ویژه، بحث پیرامون درخواست ایران مبنی بر خروج سپاه از لیست تروریستی (که در حال حاضر به نظر می‌رسد ایران این خواسته را کنار گذاشته شده)، و اصرار ایران بر تضمین‌های بلندمدت در رابطه با دوام برجام، نشان‌دهنده گسست بین تصورات طرفین و واقعیت‌های موجود بر میز مذاکره بود.

جنجال‌های سیاسی در مورد خروج سپاه از لیست تروریستی تناسبی با اثرات عملی چنین اتفاقی نداشت. با توجه به تحریم‌های دیگر ایالات متحده علیه سپاه، خروج سپاه از این لیست مزایای اقتصادی چندانی برای ایران نمی‌داشت.^{۳۳} در عین حال، درست است که با قرار گرفتن سپاه در لیست سازمان‌های تروریستی خارجی، لایه‌ای دیگر از تحریم‌ها به تحریم‌های پیشین سپاه اضافه شد، اما این موضوع هم ثابت شد که قرار گرفتن سپاه در این لیست اثری در فعالیت‌های سپاه پاسداران نداشت. به گفته مقامات آمریکایی از زمانی که

^{۳۰} برای پیشینه بیشتر، رجوع کنید به گزارش گروه بحران، ششمین سال اجرای برجام: مهلت نهایی، همان.

^{۳۱} مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات آمریکایی و اروپایی، وین و واشنگتن، مارس ۲۰۲۱- ژوئن ۲۰۲۲. برای جزئیات بیشتر، رجوع کنید به گزارش گروه بحران، ششمین سال اجرای برجام: مهلت نهایی، همان.

^{۳۲} مذاکرات غیرمستقیم در وین مملو از بدفهمی و سوءتفاهم بود. پس از پایان این گفتگوها در ماه مارس، پیام‌ها عمدتاً از طریق اتحادیه اروپا و از طریق ایلکیشن‌های پیام‌رسان ردوبدل می‌شدند؛ البته به استثنای سه بازدید مقامات اتحادیه اروپا از تهران و یک جلسه کوتاه غیرمستقیم اما حضوری در قطر. در مواردی، دو هفته طول می‌کشید تا یک طرف به پیشنهاد طرف مقابل پاسخ دهد. مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات اتحادیه اروپا، بروکسل، ژوئن ۲۰۲۲.

^{۳۳} مصاحبه گروه بحران، بروکسل، ۱۵ ژوئن ۲۰۲۲.

^{۳۴} وزیر خارجه آمریکا، آنتونی بلینکن گفت: «اگر عملیاتی به موضوع نگاه کنیم، قرار دادن سپاه در لیست تروریستی واقعاً سود چندانی ندارد زیرا تحریم‌های زیاد دیگری علیه سپاه پاسداران وجود دارند. اولین ممنوعیتی که تروریستی نامیدن سپاه در عمل به دنبال خواهد داشت ممنوعیت سفر است و این ممنوعیت بر زندگی افراد زیادی تأثیر می‌گذارد. وقتی صحبت از سپاه می‌شود، همانطور که می‌دانید، صحبت از یک سازمان بزرگ است که تعداد زیادی سرباز وظیفه دارد. به این ترتیب آنها قادر نخواهند بود به آمریکا سفر کنند. در عین حال، افرادی که آدم‌های واقعاً بدی هستند اصلاً به دنبال سفر به اینجا نیستند.» برای دیدن اظهارات بلینکن در مقابل کمیته روابط خارجی سنا رجوع کنید به «[State Department Fiscal Year 2023 Budget Request and Biden Administration Foreign Policy](#)»، سی اسپان، ۲۶ آوریل ۲۰۲۲.

سپاه در لیست تروریستی گنجانده شده، به تهدید جدی‌تری در خاورمیانه تبدیل شده است. ^{۳۵} با این وجود، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، چه از لیست گروه‌های تروریستی خارج شود و چه در لیست بماند، یکی از نهادهایی است که تحت بیشترین تحریم‌ها قرار دارد و نمی‌تواند در بسیاری از روابط تجاری خارجی وارد شود. ^{۳۶} علی‌رغم این که تروریستی خواندن سپاه در عمل چندان تأثیری نداشته و حائز اهمیت نیست، در مباحث داخلی ایالات متحده اهمیت یافت و در فضای سیاسی به نمادی از قاطعیت در موضوع ایران تبدیل شد. ایده خروج سپاه از لیست گروه‌های تروریستی با مخالفت هر دو حزب در آمریکا مواجه شد و عیان شد که این موضوع تا چه اندازه می‌تواند برای حزب دموکرات در انتخابات میان‌دوره‌ای نوامبر یک نقطه ضعف محسوب شود.

در کنار این، ارائه ضمانت‌های بلندمدت هم در عمل امکان یک نقطه ضعف پذیر نبود. طبق قوانین ایالات متحده، هیچ دولتی این قدرت را ندارد که دست دولت آینده را ببندد. همچنین مذاکره‌کنندگان آمریکایی نمی‌توانند هیچ تضمینی بدهند که بایدن یا حزب دموکرات بعد از انتخابات ۲۰۲۴ قدرت را حفظ خواهد کرد. با وجود شکست فاحش کمپین «فشار حداکثری» دولت ترامپ، مخالفت با برجام در حزب جمهوریخواه (و در واقع در میان بسیاری از دموکرات‌ها) پررنگ است. با توجه به این موضوع خروج دوباره ایالات متحده از برجام همچنان محتمل است. ^{۳۷} با این حال، رها کردن یک معامله نقد، به دلیل نگرانی از عدم دوام آن در آینده، خودکشی کردن از ترس مرگ است. یک مقام بلندپایه اروپایی گفت: «این که صرفاً بر اساس احتمالات آینده را پیش بینی کنیم [مثلاً اینکه رئیس‌جمهور بعدی ایالات متحده ممکن است چه کاری بکند] چیزی جز حماقت نیست.» ^{۳۸}

در چنین بستری، فضای دیپلماتیکی که برای دستیابی به توافق وجود داشت محدودتر از قبل شد. افشای جزئیات توافق احتمالی از سوی منابعی در هر دو طرف به قطبی‌تر شدن فضا دامن زد. ^{۳۹} یکی از این اخبار درز کرده در ماه مارس حاکی از این بود که در جهت برآورده کردن تقاضای ایران ایالات متحده در حال بررسی خروج سپاه از لیست تروریستی است. پس از آن، نفتالی بنت، نخست‌وزیر اسرائیل و یائیر لاپید، وزیر امور خارجه اسرائیل بلافاصله بیانیه‌ای مشترک صادر کردند و گفتند که «برایمان سخت است باور کنیم نام سپاه پاسداران انقلاب اسلامی از لیست گروه‌های تروریستی خارج شود، صرفاً در ازای این وعده که به آمریکایی‌ها آسیب وارد نکند... ما معتقدیم که ایالات متحده نزدیکترین متحدان خود را در ازای وعده‌های توخالی تروریست‌ها تنها نخواهد گذاشت.» ^{۴۰} پُئس از چندین هفته گفتگو در سطوح بالا بین مقامات

^{۳۵} همانطور که ند پرایس، سخنگوی وزارت امور خارجه آمریکا گفت: «از سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۸ هیچ حمله‌ای علیه نیروهای آمریکایی و تأسیسات دیپلماتیک در عراق صورت نگرفت. این رویه در سال ۲۰۱۸ تغییر کرد و بین سال‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۰، تعداد حملات گروه‌های مورد حمایت ایران ۴۰۰ درصد افزایش یافت. این تغییر، پس از تصمیم برای خروج از برجام، پس از تصمیم برای تروریستی نامیدن سپاه پاسداران ایران و بعد از ترور سلیمانی بود.» «[Press Briefing](#)»، وزارت امور خارجه ایالات متحده، ۳۱ مارس ۲۰۲۲.

^{۳۶} دانیل بنجامین و جیسون بلازاکیس، «[On Iran, Biden should reverse Trump's imaginary statecraft](#)»، واشنگتن پست، ۲۴ مه ۲۰۲۲.

^{۳۷} برای جزئیات کمپین «فشار حداکثری» و شکست‌های آن، رجوع کنید به بیانیه گروه بحران، «[The Vital but The Failure of](#)»، ۱۰ دسامبر ۲۰۲۰ و یادداشت تفسیری گروه بحران، «[U.S. 'Maximum Pressure' against Iran](#)»، ۸ مارس ۲۰۲۱.

^{۳۸} مصاحبه گروه بحران، بروکسل، ۱۴ ژوئن ۲۰۲۲.

^{۳۹} برای نمونه‌ای از افشای اطلاعات طرف ایرانی، رجوع کنید به پاسخ محمود نیویان، نماینده تندرو مجلس، «[The situation of the Islamic Republic's red lines in the potential Vienna deal](#)»، فارس نیوز، ۱ آوریل ۲۰۲۲.

برای نمونه‌ای از واکنش یکی از مقامات سابق دولت ترامپ به اطلاعات افشا شده، رجوع کنید به گابریل نورونا، «[This isn't Obama's Iran deal. It's much, much worse](#)»، تبلت، ۷ مارس ۲۰۲۲.

^{۴۰} باراک راوید، «[Scoop: U.S. weighs deal to remove Iran's IRGC from terror blacklist](#)»، آکسیوس، ۱۶ مارس ۲۰۲۲؛ و «[Joint announcement from PM Bennett and Foreign Minister Yair Lapid](#)»، دفتر نخست‌وزیر اسرائیل، ۱۸ مارس ۲۰۲۲.

اسرائیلی و ایالات متحده و همچنین انتقادات شدید از سوی اعضای با نفوذ کنگره و سایر مخالفان برجام، بایدن خروج سپاه از فهرست تروریستی را از دستور خارج کرد.^{۴۱}

جنگ در اوکراین نیز از دو جهت بر مذاکرات تأثیر منفی گذاشت. نخست، این بحران موجب شد قدرت‌های غربی موضوع ایران را موقتاً از اولویت‌های کاری خود خارج کنند، چرا که تمرکز آنها به تقویت بنیه دفاعی اوکراین در برابر حمله روسیه معطوف شد. از ماه مارس تا اوایل آگوست، هیچ بحثی در مورد برجام با حضور همه طرف‌های توافق شکل نگرفت. ثانیاً، تهاجم روسیه به اوکراین منجر به این شد که مخالفان برجام در تهران دست بالاتر را پیدا کنند، چرا که آنها به این نتیجه رسیدند فضایی برای اعمال فشار در مذاکرات ایجاد شده است. آنها استدلال می‌کردند که مسکو اکنون در دور زدن تحریم‌ها به ایران خواهد پیوست و مشتریان بین‌المللی نفت که با عرضه محدود و قیمت‌های بالا مواجه شده‌اند مایل به خرید نفت ایران هستند.^{۴۲}

با تداوم بن‌بست تا اواسط سال، به نظر می‌رسید هر دو طرف این احتمال را پذیرفته‌اند که توافق امکان‌پذیر نیست. در جبهه اقتصادی، و علی‌رغم چالش‌های جدی در حوزه تورم و بیکاری، به نظر می‌رسد رهبران ایران وضعیت موجود را نه تنها قابل تحمل، بلکه به نفع خود می‌دانند.^{۴۳} علاوه بر این، آنها گام‌هایی ابتدایی برای کاهش تنش منطقه‌ای را برداشته‌اند و به نظر می‌رسد به این نتیجه رسیده‌اند که مناقشه با غرب و تنش‌زدایی در منطقه (مثلاً از طریق مذاکرات دوجانبه با عربستان) می‌تواند هم‌زمان انجام شود.^{۴۴}

^{۴۱} بن کاسپیت، «[In win for Israel, U.S. seems to backtrack on removing IRGC from terror list](#)»، المانیور، ۲۹ آوریل ۲۰۲۲؛ و الکساندر وارد و نهال طوسی، «[Biden made final decision to keep Iran's IRGC on terrorist list](#)»، پولیتیکو، ۲۴ مه ۲۰۲۲.

^{۴۲} مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات آمریکایی و اروپایی، مارس-ژوئیه ۲۰۲۲. علی‌اکبر ولایتی، یکی از مشاوران ارشد سیاست خارجی آیت‌الله خامنه‌ای، در مصاحبه‌ای که اخیراً انجام داده است، می‌گوید: «چطور است که برخی سادملوحانه استدلال می‌کنند که ما باید به غرب روی آوریم؟» به زعم او ایران باید در عوض «به جبهه‌ای که در حال ظهور است، یعنی روسیه و چین، نگاه کند.» به نقل از «[ایران، روسیه و چین: سه قدرت مهم و مستقل در مقابل توسعه طلبی آمریکا و غرب](#)»، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای، ۲۲ ژوئیه ۲۰۲۲. همچنین رجوع کنید به «[اتحاد مثلث انرژی جهان برای خنثی سازی تحریم‌های آمریکا](#)»، خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۲۵ خرداد ۱۴۰۱. در اینجا اصطلاح «مثلث انرژی» به ایران، روسیه و ونزوئلا اشاره دارد.

^{۴۳} بانک مرکزی ایران در آخرین ارزیابی سه ماهه خود که سه ماه آخر سال مالی ایران منتهی به مارس ۲۰۲۲ را پوشش می‌دهد، رشد تولید ناخالص داخلی را ۵/۷ درصد اعلام کرده است. «[Economic growth at 5.7% in Q4 of fiscal 2021-22: CBI](#)»، فایننشال تربیون، ۲۲ ژوئیه ۲۰۲۲. برخلاف پیش‌بینی‌ها، ایران به دلایل زیر دچار انقباض هزینه‌های مالی نشد: قیمت‌های بالای نفت، رشد بخش‌های غیرنفتی اقتصاد (افزایش صادرات در اثر کاهش ارزش پول)، کاهش محدودیت‌های کرونایی در بخش‌های خدماتی، واکسیناسیون سریع و تقاضای بیشتر برای محصولات صنعتی. از ماه اوت، بانک جهانی رشد تولید ناخالص داخلی ایران در سال مالی جاری (۲۰۲۲-۲۰۲۳) را ۳/۳ درصد پیش‌بینی کرده است که نسبت به ۴/۷ درصد در سال‌های ۲۰۲۱-۲۰۲۲ کاهش یافته و پیش‌بینی می‌کند در سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۲۴ به ۲/۵ درصد کاهش یابد. بانک جهانی، «[Iran Economic Monitor: Managing Economic Uncertainties](#)»، بهار ۲۰۲۲.

همچنین ببینید: «[Iran's annual inflation rate rises 1.1 per cent to 40.5 per cent in July: SCI](#)»، پرس تی‌وی، ۲۳ ژوئیه ۲۰۲۲. در ژوئیه، پس از یک جلسه بین مقامات ترکیه و ایران که برای تجارت دوجانبه ۳۰ میلیارد دلاری هدف‌گذاری کردند و پس از امضای یادداشت تفاهم بین شرکت ملی نفت ایران و گازپروم روسیه به ارزش ۴۰ میلیارد دلار، کیهان در تیتیر خود نوشت: «[هدف‌گذاری تجارت ۷۰ میلیارد دلاری با روسیه و ترکیه بدون برجام و FATF](#)»، کیهان، ۲۸ تیر ۱۴۰۱. ایران در لیست سپاه گروه ویژه اقدام مالی (FATF) قرار گرفته است. این گروه بین‌المللی بر همکاری کشورها در زمینه تلاش برای مبارزه با تأمین مالی تروریسم و پولشویی نظارت می‌کند. این تیتیر بیانگر این باور است که اقتصاد ایران می‌تواند سال‌های بیشتری مجازات‌های ناشی از قرار داشتن در لیست سپاه را تحمل کند. برای یک نگاه منطقی‌تر رجوع کنید به «[بیانیه ۶۱ اقتصاددان در باره وضعیت اقتصادی کشور](#)»، آفتاب نیوز، ۲۱ خرداد ۱۴۰۱. «[Europe](#)».

«[in critical need of reaching an agreement with Iran](#)»، خبرگزاری مهر، ۱۴ مه ۲۰۲۲. «[Kuwait names first ambassador to Iran in over six years](#)»، رویترز، ۱۴ اوت ۲۰۲۲؛ «[Emirates reinstates ambassador to Iran after six-year absence](#)»، خبرگزاری فرانسه، ۲۱ اوت ۲۰۲۲؛ و «[Saudi, Iranian foreign ministers to meet in Baghdad: Iraqi FM](#)»، تهران تایمز، ۲۳ ژوئیه ۲۰۲۲.

در طرف آمریکایی، مقامات ایالات متحده مواضع ایران از ماه مارس تا کنون را در خوش‌بینانه‌ترین حالت، بازتاب‌دهنده سیستمی می‌دانند که هیچ تصمیم مشخصی در مورد اولویت‌های خود ندارد. آنها دوگانه‌ای در نظام ایران می‌بینند که در یک طرف کسانی هستند که به مذاکرات به عنوان راهی برای دست‌یافتن به بهترین شرایط نگاه می‌کنند و در سوی دیگر کسانی هستند که صرفاً به دنبال طولانی‌کردن این روند هستند چون نمی‌خواهند با پیامدهای دیپلماتیک و اقتصادی شکست آن مواجه شوند. رابرت مالی، نماینده ویژه ایالات متحده در امور ایران، عمدتاً به همین دلیل جلسه گفتگوهای غیرمستقیم با ایران در دوحه را «تا حدود زیادی بی‌حاصل» توصیف کرد. یکی دیگر از مقامات آمریکایی گفت: «[از ماه مارس] ایرانی‌ها به هیچ پیشنهادی پاسخ مثبت نداده‌اند. اگر نظام ایران در مورد بازگشت به برجام اتفاق نظر نداشته باشد، به نظر نمی‌رسد که جزئیات توافق چندان محلی از اعراب داشته باشد.»^{۴۷} این سخنان بازتاب‌دهنده برآورد ناامیدانه‌ای بود که پیش از مذاکرات وین حکمفرما شده بود.

چنین تردیدهایی در مورد خواسته‌های واقعی ایران، به سخت‌تر شدن موضع واشنگتن در دادن امتیازات به ایران منجر شده است. چرا که آمریکا نگران است ایران این امتیازات را نیز در کیسه اندوخته‌های خود بگذارد و باز از نهایی کردن توافق سر باز بزند.^{۴۸} در حالی که مذاکرات اوت پیشرفت قابل توجهی را به همراه داشت، اما رفت و برگشت‌های بین ایران و آمریکا از آن زمان به بعد نشان می‌دهد که حل مسائل باقی مانده همچنان چالشی جدی است. پس از مذاکرات اوت، ایران نظراتش را در مورد متین اتحادیه اروپا داد، سپس ایالات متحده با پیشنهادات متقابل خود به این نکات ایران پاسخ داد و در نهایت تهران پاسخ خود را ارسال کرد. پاسخی که در واشنگتن به عنوان «پسرفت» ارزیابی شد.^{۴۹}

III. نردبان تنش

اگرچه مسیر دیپلماتیک در حال حاضر باز است، اما ماه‌ها بن‌بست پیش از مذاکرات اخیر در وین نشان می‌دهد که چرخش به سمت رویکرد تقابلی ممکن است بی‌سرو صدا آغاز شده باشد. به خصوص از این جهت که هر دو طرف (و دیگر بازیگران، به خصوص اسرائیل) تمایل خود به بالابردن ریسک را نشان می‌دهند و علاقه‌ای به تن دادن به مقتضیات مورد نیاز برای قطعی کردن توافق ندارند.

رویکرد «همه یا هیچ» تهران که اخیراً در قبال آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در پیش گرفته یکی از دلایلی است که منجر می‌شود نسبت به چشم‌انداز موفقیت در مذاکرات با احتیاط برخورد کنیم. علی‌رغم اظهار نگرانی‌های مکرر آژانس در مورد عدم همکاری ایران در مورد تحقیقات (در آستانه نشست شورای حکام در ژوئن)، ایران حاضر نشد به طور کامل همکاری کند. در نتیجه ایالات متحده و تروئیکای اروپایی ناچاراً تصمیم گرفتند قطعنامه‌ای انتقادی را به شورا پیشنهاد دهند. اگرچه قطعنامه مذکور صرفاً ایران را تشویق می‌کرد به تعهداتی که خودش در ماه مارس پذیرفته عمل کند، اما ایران واکنش تندی به این قطعنامه نشان

^{۴۶} به نقل از «[U.S. and Iranian delegations fail to reach a deal to restore the Iran nuclear deal](#)»، ان. پی. آر، ۵ ژوئیه ۲۰۲۲. رابرت مالی قبلاً به عنوان رئیس و مدیرعامل گروه بحران فعالیت می‌کرد.

^{۴۷} مصاحبه گروه بحران، یک مقام ارشد ایالات متحده، واشنگتن، ۱۷ ژوئن ۲۰۲۲. یک دیپلمات اروپایی اظهار داشت: «هیچکس در تهران جرأت تصمیم‌گیری فردی در این رابطه را ندارد. این موضوع باید به صورت جمعی در شورای عالی امنیت ملی مورد شور و سپس در اختیار مقام معظم رهبری قرار گیرد.» مصاحبه گروه بحران، ۳۱ مارس ۲۰۲۲.

^{۴۸} همانطور که رئیس اطلاعات بریتانیا در مورد نامشخص بودن قصد ایران گفت: «فکر نمی‌کنم رهبر ایران بخواهد توافقی را قطعی کند... ایرانی‌ها در عین حال نمی‌خواهند مذاکرات را پایان دهند.» ریچارد مور، به نقل از فیل استوارت: «[Iran doesn't want a nuclear deal. British spy chief says](#)»، رویترز، ۲۱ ژوئیه ۲۰۲۲.

^{۴۹} به نقل از یک مقام آمریکایی، «[Nuclear talks in peril as U.S. calls latest Iran missive a move 'backwards'](#)»، همان.

داد. تهران بلافاصله پس از این قطعنامه فعالیت هسته‌ای خود را افزایش داد و یک سوم تجهیزات نظارتی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی را از تأسیسات هسته‌ای خود حذف کرد. ایران همچنان به گسترش قابلیت‌های غنی‌سازی خود ادامه می‌دهد.^۱ اظهار نظر علی شمخانی، دبیر شورای عالی امنیت ملی ایران، خط فکری حاکم بر نهاد امنیت ملی این کشور را نشان می‌دهد: «تنها راه دفاع از حقوق کشور در برابر قلدری، چه در #برجام چه در #آژانس، اقدام متقابل است.»^۲

از سوی دیگر، دولت بایدن، در غیاب پیشرفت در مذاکرات و در واکنش به پیشرفت‌های هسته‌ای ایران، ابزارهای قهری خود را تشدید کرده تا تهران را به مصالحه تشویق کند. از ماه مارس، این کشور به طور منظم از تحریم‌های جدید رونمایی کرده است؛ این تحریم‌ها علیه برنامه موشکی بالستیک ایران و همچنین تجارت نفت و پتروشیمی این کشور اعمال شده‌اند. ^۳بایدن همچنین اعلام کرده است که ایالات متحده حاضر است به عنوان آخرین راه‌حل، علیه برنامه هسته‌ای ایران دست به اقدام نظامی بزند. ^۴او در عین حال اعلام کرد که آمریکا به افزایش فشار دیپلماتیک و اقتصادی ادامه می‌دهد تا زمانی که ایران آماده بازگشت به تعهدات خود شود. ایالات متحده همچنین به تلاش‌های خود برای هماهنگی با متحدان منطقه‌ای افزوده است تا تهدیدات موشکی و پهپادی ایران را کاهش و امنیت دریایی را افزایش دهد. ^۵در پاسخ به صادرات پهپاد ایران به روسیه، واشنگتن در ۸ سپتامبر چندین فرد و شرکتی را که در انتقال پهپادها نقش داشتند تحریم کرد

^۱ به‌عنوان مثال، نگاه کنید به «[IAEA warns that Iran not forthcoming on past nuclear activities](#)»، رویترز، ۱۰ مه ۲۰۲۲. با وجود اینکه ایران نتوانست گفتگوهای خود با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی را پیش ببرد، نسبت به سفر گروسی به اسرائیل، که آن را نابهنگام می‌پنداشت، جار و جنجال به راه انداخت. «[Iran nuclear chief blasts IAEA for being exploited by Zionists](#)»، خبرگزاری تسنیم، ۱۰ ژوئن ۲۰۲۲.

^۲ فرانسوا مورفی، «[Iran expands advanced centrifuge work underground, IAEA report shows](#)»، رویترز، ۸ ژوئن ۲۰۲۲؛ «[Iran escalates enrichment with adaptable machines at Fordow, IAEA reports](#)»، رویترز، ۹ ژوئن ۲۰۲۲؛ و جان گامبرل و فیلیپ موریتز جن، «[Iran pulls UN nuke cameras in possible 'fatal blow' to deal with Iran](#)»، آسوشیئیدپرس، ۹ ژوئن ۲۰۲۲. جدیدترین گام‌های ایران فعال کردن دو آبخار IR-6 در نطنز برای غنی‌سازی اورانیوم با غنای تا ۵ درصد بود. آبخار سوم هم نصب شده اما هنوز فعال نشده است. «[enriching uranium with more IR-6 centrifuges at Natanz – IAEA](#)»، رویترز، ۳۱ آگوست ۲۰۲۲. یک مقام اروپایی گفت: «نبی از سیستم در ایران کاملاً متقاعد شده‌اند که همه خرابکاری‌ها [علیه تأسیسات هسته‌ای] به واسطه دوربین‌های [آژانس بین‌المللی انرژی اتمی] انجام شده است. درست بودن یا نبودن آن مهم نیست؛ این دقیقاً چیزی است که آنها معتقدند.» مصاحبه گروه بحران، ژوئن ۲۰۲۲.

^۳ **توییت** علی شمخانی، @alishamkhani_ir، دبیر شورای عالی امنیت ملی، ساعت ۱۱:۳۴ صبح، ۹ خرداد ۱۳۹۱. در ماه مارس، وزارت خزانه‌داری آمریکا با استناد به حمله موشکی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در اربیل و حملات شورشیان حوثی مورد حمایت ایران در یمن به عربستان سعودی و امارات متحده عربی، یک فرد و چهار شرکت را در لیست سیاه قرار داد. «[Treasury sanctions key actors in Iran's ballistic missile program](#)»، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده، ۳۰ مارس ۲۰۲۲. تحریم‌های بعدی در ماه مه، ژوئن و ژوئیه بر شبکه‌های مرتبط با نفت و پتروشیمی متمرکز بود. رجوع کنید به «[Treasury targets oil smuggling network generating hundreds of millions of dollars for Qods Force and Hizbollah](#)»، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده، ۲۵ مه ۲۰۲۲؛ «[Treasury targets international sanctions evasion network supporting Iranian petrochemical sales](#)»، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده، ۱۶ ژوئن ۲۰۲۲؛ «[Treasury targets Iranian oil and petrochemical trade network](#)»، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده، ۶ ژوئیه ۲۰۲۲؛ و «[Treasury targets companies supporting Iranian petrochemical conglomerate](#)»، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده، ۱ اوت ۲۰۲۲.

^۴ جو بایدن، «[Why I'm going to Saudi Arabia](#)»، واشنگتن پست، ۹ ژوئیه ۲۰۲۲؛ و «[Biden says he would use force as 'last resort' to keep Iran from nuclear weapons](#)»، رویترز، ۱۳ ژوئیه ۲۰۲۲. «[Joint Statement Following the Summit of the Leaders of the United States and the Gulf Cooperation Council \(GCC\) Countries](#)»، کاخ سفید، ۱۶ ژوئیه ۲۰۲۲.

و روز بعد وزیر و وزارتخانه اطلاعات را، به علت فعالیت‌های سایبری علیه ایالات متحده و متحدانش، در لیست سیاه قرار داد.^{۶۶}

اسرائیل، اگرچه یکی از طرفین برجام نیست، اما نقطه نظرات جدی در مورد برجام و ظرفیت این توافق برای شکل دادن به تحرکات منطقه دارد. در ماه‌های اخیر، به نظر می‌رسد که اسرائیل عملیات‌های مخفیانه خود در ایران را افزایش داده است. اسرائیل همچنین خواستار تهدیداتی صریح‌تر درباره استفاده از زور به عنوان تنها راه برای متقاعد کردن ایران به دادن امتیازات دیپلماتیک شده است.^{۶۷} علی‌رغم اختلافات داخلی در اسرائیل بر سر مزایا یا معایب احیای برجام، از دیدگاه رسمی دولت اسرائیل می‌توان دریافت که توافق مطلوب، چیزی است فراگیرتر از توافق صرف بر سر «پایبندی در برابر پایبندی»^{۶۸} همانطور که یک مقام ارشد اسرائیل می‌گوید: «ما یک چارچوب قابل قبول را برای توافق می‌خواهیم، نه برجام را. برجام به برنامه هسته‌ای ایران مشروعیت می‌دهد و صرفاً دامنه آن را محدود می‌کند. ما هنوز فکر می‌کنیم یک توافق قابل قبول امکان‌پذیر است، اما راه رسیدن به آن ایجاد بحران است. بازدارندگی هم می‌تواند در این مورد اثرگذار باشد، ایران باید احساس کند که رژیمش در خطر است»^{۶۹}.

افزایش تنش به صورت تدریجی در چند ماه گذشته این باور را در تهران و واشنگتن ایجاد کرده است که وضعیت موجود، یعنی حالت «نه توافق، نه بحران»، پایدار است؛ اما واقعیت این است که هر دو طرف بر لبه پرتگاه حرکت می‌کنند. هر دوی آنها قبلاً در قالب کمپین «فشار حداکثری» از سوی واشنگتن، و در مقابل، «مقاومت حداکثری» از سوی تهران، از بیشتر اهرم‌های فشار خود استفاده کرده‌اند. در نتیجه فضای اندکی برای اقداماتی باقی مانده که تنش‌های جدی را به دنبال نداشته باشند. به دلیل پیشرفت‌های برنامه هسته‌ای ایران، زمان گریز هسته‌ای (دستیابی به میزان کافی اورانیوم برای ساخت یک بمب اتمی) اکنون تنها به چهار روز رسیده است و این زمان مدام در حال کاهش است. اشنس سال پیش، با اجرای کامل برجام، این زمان را از چهار ماه به بیش از دوازده ماه افزایش یافت.

^{۶۶} [ال ناکاشیما و جوبی واریک، «Iran sends first shipment of drones to Russia for use in Ukraine»](#)، واشنگتن پست، ۲۹ اوت ۲۰۲۲؛ و «[Treasury sanctions Iranian persons involved in production of unmanned aerial vehicles and weapon shipment to Russia](#)»، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده، ۸ سپتامبر ۲۰۲۲. دولت آلبانی در ۷ سپتامبر روابط دیپلماتیک خود با ایران را قطع کرد. علت حمله سایبری ماه ژوئیه بود که به دولت ایران نسبت داده شد و آمریکا آن را محکوم کرد و از سر بی‌مسئولیتی و بی‌ملاحظگی خواند. وزارت امور خارجه ایران در پاسخ گفت که «جمهوری اسلامی ایران به عنوان کشوری که بارها مورد حملات سایبری قرار گرفته، هرگونه استفاده از فضای سایبری را به عنوان ابزاری برای حمله به زیرساخت‌های دیگر کشورها رد و محکوم می‌کند.» «[Videomessage of Prime Minister Edi Rama](#)»، دفتر نخست‌وزیری آلبانی، ۷ سپتامبر ۲۰۲۲؛ «[Statement by NSC Spokesperson Adrienne Watson on Iran's cyberattack against Albania](#)»، کاخ سفید، ۷ سپتامبر ۲۰۲۲؛ سخنگوی وزارت امور خارجه ایران به نقل از «[Iran rejects Albania claims for cutting ties as unfounded](#)»؛ خبرگزاری مهر، ۷ سپتامبر ۲۰۲۲؛ و «[Treasury sanctions Iranian Ministry of Intelligence and Minister for malign cyber activities](#)»، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده، ۹ سپتامبر ۲۰۲۲.

^{۶۷} یائیر لاپید، نخست‌وزیر اسرائیل گفت: «دیپلماسی آنها (یعنی ایران) را متوقف نخواهد کرد... تنها راه برای متوقف کردن آنها، این است که یک تهدید نظامی معتبر روی میز قرار گیرد.» به نقل از «[PM Yair Lapid's remarks alongside President of the United States Joe Biden](#)»، دفتر نخست‌وزیر، ۱۴ ژوئیه ۲۰۲۲.

^{۶۸} رونن برگمان، «[Israeli security officials are divided over Iran nuclear deal](#)»، نیویورک تایمز، ۱۴ ژوئیه ۲۰۲۲.

^{۶۹} مصاحبه گروه بحران، اورشلیم، ژوئیه ۲۰۲۲.

^{۷۰} یکی از مقامات آمریکایی گفت که عدم نگرانی هر دو طرف در مورد خطر تنش رو به افزایش، شبیه به «عادت کردن تدریجی قورباغه به آب جوش» است. مصاحبه گروه بحران، واشنگتن، می ۲۰۲۲.

^{۷۱} محاسبات گروه بحران مبنی بر این واقعیت است که ایران اکنون چند صد سانتریفیوژ IR-6 نصب کرده است و اورانیوم ۶۰ درصد غنی‌شده کافی برای یک سلاح هسته‌ای را در اختیار دارد، البته باید تا درصد مورد نیاز برای استفاده تسلیحاتی غنی‌سازی شود. در حالی که دولت‌های غربی هنوز از جدول زمانی «چند هفته» استفاده می‌کنند، دیگران پیش‌بینی‌های بدبینانه‌تری در این زمینه دارند. رجوع کنید به پل کر، «[Iran and Nuclear Weapons Production](#)»، سرویس

به موازات، با توجه به محدودیت‌هایی که در نظارت بر تأسیسات ایران وجود دارد، استمرار دانش و نظارت آژانس به طور فزاینده‌ای در خطر است. «تداوم دانش» آژانس در مورد آنچه در سایت‌های ایران می‌گذرد، برای توانایی این سازمان در حسابرسی تمام مواد و تجهیزات هسته‌ای ضروری است.^{۶۲} گروسی خاطر نشان کرد: «اگر توافقی شکل بگیرد، از بین بردن خلاء این دوره بی‌اطلاعی برای من مثل حل کردن پازل دشوار خواهد بود. حل آن غیرممکن نیست، اما کار بسیار پیچیده‌ای است و شاید نیازمند توافقاتی خاص باشد.»^{۶۳}

تداوم توسعه هسته‌ای ایران و محدودیت‌های اعمال شده بر نظارت آژانس شرایطی را ایجاد کرده که در تئوری، برای اولین بار از زمان شروع بحران هسته‌ای ایران در سال ۲۰۰۳، ایران می‌تواند نقطه‌گریز را پشت سر بگذارد و با انتقال مواد شکافت‌پذیر به تأسیساتی که نظارتی بر آن نیست، بدون اطلاع آژانس سلاح بسازد. با این حال، نه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و نه هیچ یک از سرویس‌های اطلاعاتی آمریکا یا متحدانش علناً نگفته‌اند که ایران در تلاش برای ساخت بمب است.^{۶۴}

در صورتی که ایالات متحده یا متحدان اروپایی‌اش به این نتیجه برسند که مذاکرات به نتیجه نمی‌رسد، ممکن است از مکانیسم ماشه برجام استفاده کنند که بر اساس آن طرف‌های توافق می‌توانند تحریم‌های سازمان ملل را دوباره اعمال کنند. احتمالاً فرانسه یا بریتانیا که هر دو از اعضای دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد هستند و همچنان در توافق باقی مانده‌اند، این اقدام را انجام دهند. آنها حتی ممکن است تحریم‌های پیش از سال ۲۰۱۵ سازمان ملل متحد را دوباره بازگردانند. این تحریم‌ها تحت فصل هفتم منشور سازمان ملل وضع شده بودند و از نظر برخی کشورها اعمال آنها ایران را بار دیگر به یک کشور منزوی تبدیل می‌کند.^{۶۵} مکانیسم ماشه برای این طراحی شده است که دیگر امضاءکنندگان برجام نتوانند جلوی عضوی را که مکانیسم را فعال می‌کند بگیرند. اما قابل حدس است که روسیه و شاید چین، در صورتی که با آن مخالف

تحقیقات کنگره، ۲۵ ژوئیه ۲۰۲۲. و دیوید آلبرایت و سارا بورخارد، «[Iranian Breakout Time Now at Zero](#)»، مؤسسه علوم و امنیت بین‌الملل، ۱ ژوئن ۲۰۲۲. علاوه بر این، نصب سانتریفیوژهای پیشرفته IR-6 با زیرکلاک‌های اصلاح‌شده به ایران اجازه می‌دهد تا سطح غنی‌سازی اورانیوم را خیلی سریع‌تر تغییر دهد. «برای نصب سانتریفیوژها با این شکل و ترتیبات، که بیشتر به کار افزایش سریع غنی‌سازی برای اهداف تسلیحاتی می‌آید، تهران هدف غیرنظامی مشروعی ندارد.» مکاتبات گروه بحران، کلسی داوینپورت، مدیر سیاست عدم اشاعه، انجمن کنترل تسلیحات، ۱۰ اوت ۲۰۲۲.
^{۶۲} ایران و آژانس به عنوان یک راهکار جایگزین و موقت، در فوریه ۲۰۲۱ توافق کردند در تأسیساتی که آژانس دیگر دسترسی منظم به آنها نداشت، دوربین نصب کنند تا آژانس بتواند پس از احیای برجام جدول زمانی فعالیت‌های ایران را بازسازی کند و برای احیای بازرسی‌هایش مبنایی ایجاد کند. «[Joint Statement by the Vice-President of the Islamic Republic of Iran and Head of the AEOI and the Director General of the IAEA](#)»، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، ۲۱ فوریه ۲۰۲۱.

^{۶۳} به نقل از گروسی، «[Iran's nuclear programme is 'galloping ahead', IAEA chief says - El Pais](#)»، رویترز، ۲۲ ژوئیه ۲۰۲۲. در جدیدترین گزارش آژانس از فعالیت‌های هسته‌ای ایران آمده است که اگر برجام احیا شود، این سازمان باید اقدامات پادمانی اضاف‌تری را انجام دهد و ایران باید اسناد جامع و دقیقی را ارائه دهد تا بتوان تصویری کامل و صحیح از فعالیت‌های ایران از زمانی که در فوریه ۲۰۲۱ نظارت سازمان را محدود کرد بدست آورد. GOV/2022/39، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، ۷ سپتامبر ۲۰۲۲. به موازات، در گزارش پادمانی آژانس اشاره شده که «مدیرکل آژانس از اینکه ایران با این سازمان در مورد مسائل پادمانی در دوره گزارش همکاری نکرده و در نتیجه هیچ پیشرفتی در جهت حل آن مسائل صورت نگرفته به شکل فزاینده‌ای نگران است... آژانس در جایگاهی نیست که بتواند مطمئن شود برنامه هسته‌ای ایران انحصاراً صلح‌آمیز است.» GOV/2022/42، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، ۷ سپتامبر ۲۰۲۲.

^{۶۴} کلسی داوینپورت، «[The last chance to restore compliance with the 2015 Iran nuclear deal](#)»، انجمن کنترل تسلیحات، ۱۳ ژوئیه ۲۰۲۲. در ژوئیه، ویلیام برنز، رئیس سیا، اشاره کرد که «بهترین ارزیابی اطلاعاتی و جاسوسی ما این است که ایرانی‌ها برنامه تسلیحاتی [هسته‌ای] خود را که تا سال ۲۰۰۴ در جریان بود، از سر نگرفته‌اند.» به نقل از خبرگزاری فرانسه، «[UK spy chief doubts Iran supreme leader will back nuclear deal](#)»، ۲۱ ژوئیه ۲۰۲۲.
^{۶۵} برای پیشینه، به گزارش شماره ۲۱۸ گروه بحران خاورمیانه رجوع کنید به [برونده ایران: سازمان ملل زیر فشار حداکثری آمریکا](#)، ۱۹ اوت ۲۰۲۰.

باشند، هر کاری که از دستشان برمی‌آید انجام دهند تا این روند را پرچالش کنند و آن را غیرقانونی نشان دهند.

استفاده از مکانیسم ماشه از سوی اروپایی‌ها نیز به نوبه خود می‌تواند به واکنش خطرناکی از سوی ایران منجر شود. تهران پیش از این تهدید کرده بود که چنین اقدامی ممکن است باعث شود که از معاهده منع گسترش تسلیحات هسته‌ای (NPT) خارج شود. معاهده‌ای که کشورهای غیر هسته‌ای را موظف می‌کند به دنبال ساخت سلاح هسته‌ای نروند.^{۶۶} حتی اگر شواهد ملموسی در دسترس نباشد که ایران قصد ساخت تسلیحات هسته‌ای دارد، خروج از آن پی‌پی‌تی می‌تواند اسرائیل یا ایالات متحده (یا هر دو) را متقاعد کند که به تأسیسات هسته‌ای ایران حمله کنند تا مانع از حرکت بیشتر ایران به سمت ساخت بمب شوند.^{۶۷} به نظر می‌رسد رهبران ایران به طور کلی تهدید درگیری نظامی را نادیده می‌گیرند. این واقعیتی بسیار نگران‌کننده‌تر است، زیرا نشان می‌دهد که تا چه اندازه خطر سوءمحاسبه و تصمیم‌گیری اشتباه وجود دارد.^{۶۸}

تحولات در حوزه‌های فراتر از موضوع هسته‌ای نیز می‌توانند به سرعت به تنش جدی منجر شوند. یک مقام ارشد سابق ایرانی بیان می‌کند که «[فقط] ترور یک دانشمند هسته‌ای ایرانی دیگر یا یک خرابکاری جدید در تأسیسات هسته‌ای ایران کافی است تا ایران تصمیم به غنی‌سازی ۹۰ درصدی یا اخراج بازرسان سازمان ملل بگیرد.»^{۶۹} اصطکاک بین اسرائیل و ایران در حال افزایش است. گزارش‌هایی وجود دارد که نشان می‌دهد که عملیات‌هایی به دستور ایران علیه اتباع اسرائیلی در خارج از کشور در جریان بوده و بسیار نزدیک بوده که به نتیجه برسند. این وضعیت نشان‌دهنده فضای شکننده و پر تنش بین دو کشور است.^{۷۰} در یک تصویر گسترده‌تر، در کل خاورمیانه، وضعیت همین است. یک فرمانده ارشد آمریکایی در ماه ژوئیه بن‌بست پیش آمده در روابط ایران و آمریکا را با عنوان «آتش زیر خاکستر» توصیف کرد، که می‌تواند به سرعت شعله‌ور شود، به خصوص در مناطقی که واشنگتن، تهران و متحدانشان در سال‌های گذشته خود را آماده درگیری کرده‌اند. زد و خورد‌های اخیر بین ایالات متحده و نیروهای تحت حمایت ایران در سوریه، و همچنین زنجیره‌ای از برخوردهای دریایی، منطقه‌ای را پیش چشم ما ترسیم می‌کند که هر لحظه می‌تواند منفجر شود.^{۷۱}

^{۶۶} مصاحبه‌های تلفنی گروه بحران، مقامات ایرانی، مارس-ژوئیه ۲۰۲۲. تندروهای ایرانی مدت‌هاست که از این اقدام حمایت می‌کنند. رجوع کنید به «[Shariatmadari: Iran's only solution is to use the NPT's Article X to withdraw from the treaty](#)»، فارس نیوز، ۷ ژوئن ۲۰۲۲. تنها کشوری که از آن پی‌پی‌تی. خارج شد، کره شمالی است که در سال ۲۰۰۳، سه سال قبل از اولین آزمایش تسلیحات هسته‌ای خود، این کار را انجام داد.

^{۶۷} این واقعیتی که مقامات ارشد ایران به طور فزاینده‌ای به توانایی این کشور برای تولید سلاح‌های هسته‌ای اشاره می‌کنند، بر این نگرانی‌ها می‌افزاید. این در حالی است که آنها ساخت سلاح‌های هسته‌ای را از نظر مذهبی حرام می‌دانستند و در گذشته به طور مداوم انکار می‌کردند که به دنبال سلاح هسته‌ای هستند. جان گمبرل، «[Analysis: Iran now speaking openly on nuclear bomb prospects](#)»، آسوشیئتدپرس، ۴ اوت ۲۰۲۲.

^{۶۸} یک مقام ایرانی تأکید کرد: «اسرائیل توان این کار را ندارد و آمریکا هم به ایران حمله نمی‌کند. آنها می‌دانند که عواقب چنین حمله‌ای آنقدر وحشتناک است که نمی‌توان به آن فکر کرد.» مصاحبه تلفنی گروه بحران، تهران، ژوئیه ۲۰۲۲. یکی دیگر از مقامات تهران خاطر نشان کرد: «ایالات متحده در تلاش است حضور خود را در منطقه کم کند، نه اینکه آن را زیاد کند. ما صدای پارس کردن را می‌شنویم، اما می‌دانیم که گاز گرفتگی در کار نیست.» مصاحبه تلفنی گروه بحران، جولای ۲۰۲۲.

^{۶۹} مصاحبه تلفنی گروه بحران، جولای ۲۰۲۲.

^{۷۰} «[Iranian plot in Turkey reportedly targeted Israel's ex-consul to Istanbul](#)»، تایمز اسرائیل، ۱ ژوئیه ۲۰۲۲؛ «[Israeli attacks feed distrust and fear in Iran](#)»، فایننشال تایمز، ۱۹ جولای ۲۰۲۲؛ و سلیمان الخالدی، «[Israeli attacks squeeze Iranian aerial supplies to Syria, sources say](#)»، رویترز، ۲ سپتامبر ۲۰۲۲.

^{۷۱} ژنرال الکسوس گرینکوویچ، به نقل از ایزابل دبر، «[Air force official expects Iran to resume attacks on U.S.](#)»، آسوشیئتدپرس، ۲۱ ژوئیه ۲۰۲۲. پس از حملاتی علیه دو پایگاه آمریکایی در سوریه که کاخ سفید عاملان آن را با عنوان «گروه‌های شبه نظامی تحت حمایت ایران» توصیف کرد، ایالات متحده در شرق سوریه حملات هوایی انجام داد؛

IV. برنامه‌ریزی برای فردای بی برجام

هنگامی که اتحادیه اروپا در اوایل ماه اوت مجدداً اعضای برجام را گردهم آورد، تا در مورد آنچه که آخرین شانس احیای برجام ارزیابی می‌شد مذاکره کنند، هیچ یک از طرفین با خوشبینی چندانی به وین نیامدند. کار پایان مذاکرات، جوزف بورل، مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا، خاطر نشان کرد: «آنچه قابل مذاکره بوده مورد مذاکره قرار گرفته و اکنون یک متن نهایی به دست آمده است. با این حال، پشت هر مسئله فنی و هر پاراگراف یک تصمیم سیاسی قرار دارد که باید در پایتخت‌ها گرفته شود.»^{۷۳}

بارقه امیدی که پس از پیشرفت در روزهای مذاکرات شکل گرفت با تصمیم‌های سیاسی که بورل به آنها اشاره کرده بود تعدیل شد. میزان انعطاف ایران در زمینه تحقیقات آژانس و تضمین‌هایی که ایالات متحده می‌تواند ارائه کند از جمله همان تصمیمات هستند که هنوز بسیار چالش برانگیزند.^{۷۴} چنانچه بیشتر ذکر شد زیر سؤال نرفتن صلاحیت‌های فنی آژانس برای طرف غربی حائز اهمیت است. بنابراین هر گونه تعهدی که تهران به دنبال آن باشد و منجر به خدشه‌دار شدن اعتبار آژانس شود بعید است قابل حصول باشد. در رابطه با ضمانت‌ها نیز دولت بایدن چندان چیز زیادی نمی‌تواند ارائه کند چراکه بایدن از نظر حقوقی

تبادل آتش بیشتر بین نیروهای ایالات متحده و «شبه نظامیان وابسته به ایران» منجر به زخمی شدن سه آمریکایی و کشته شدن چندین شبه نظامی شد. «[Letter to the Speaker of the House and President pro tempore of the Senate](#)». «[consistent with the War Powers Resolution \(Public Law 93-148\)](#)»، کاخ سفید، ۲۵ اوت ۲۰۲۲؛ و «[CENTCOM forces engage militants in north east Syria](#)»، فرماندهی مرکزی ایالات متحده، ۲۵ اوت ۲۰۲۲. نیروهای دریایی ایران همچنین سه فروند کشتی بدون سرنشین ایالات متحده را با توقیف کردند. اما بعد از پاسخ‌های هوایی و دریایی نیروهای ایالات متحده، دوباره آنها را آزاد کردند. «[U.S. Navy foils Iranian attempt to capture unmanned vessel in Arabian Gulf](#)»، روابط عمومی فرماندهی مرکزی نیروی دریایی ایالات متحده، ۲۰ اوت ۲۰۲۲؛ و جان گامبرل، «[Iran briefly seizes 2 US sea drones in Red Sea amid tensions](#)»، آسوشیتدپرس، ۲ سپتامبر ۲۰۲۲. برای دنبال کردن بیشتر اخبار درباره نقاط بحرانی ایران و ایالات متحده، رجوع کنید به «[نقاط بحران ایران و ایالات متحده](#)»، گروه بحران.

^{۷۳} مذاکره‌کننده اصلی ایالات متحده تأکید کرد: «انتظار اتمان محدود است... به زودی مشخص خواهد شد که آیا ایران آمادگی مذاکره با حسن نیت را دارد یا نه.» **توییت** توسط رابرت مالی، @USEnvoyIran، نماینده ویژه ایالات متحده در امور ایران، ۱۰:۴۷ صبح، ۳ اوت ۲۰۲۲. همتای ایرانی وی اظهار داشت: «مسئولیت بر عهده کسانی است که توافق را نقض کردند.» **توییت** علی باقری‌کنی، @Bagheri_Kani، معاون وزیر امور خارجه ایران، ساعت ۱۲:۲۸ بعد از ظهر، ۳ اوت ۲۰۲۲.

^{۷۴} **توییت** جوزپ بورل، @JosepBorrellF، ۱۱:۵۰ صبح، ۸ اوت ۲۰۲۲. یک دیپلمات ارشد اروپایی گفت: «ما چندین موضوع فنی را بررسی کردیم و پیش‌نویسی را که بورل در ۲۱ ژوئیه به طرفین ارائه کرده بود بر اساس تحولات به‌روزرسانی کردیم. به عنوان مثال، ما در مورد چگونگی نصب مجدد دوربین‌های آژانس که ایران در ژوئن خاموش کرده بود به تفاهم رسیدیم و همچنین توافق کردیم که با مقدار کم اورانیوم ۶۰ درصد غنی‌شده‌ای که ایران به فلز تبدیل کرده و تابش داده بود چه کنیم. به طور کلی، ما بیشتر از چهار تا پنج پاراگراف از سند تقریباً ۲۵ صفحه‌ای را مورد بررسی قرار ندادیم.» مصاحبه تلفنی گروه بحران، ۸ اگوست ۲۰۲۲. در مورد متن، در حالی که اتحادیه اروپا از آن به عنوان «نهایی» یاد می‌کند، ایران و روسیه اعلام کردند که این متن همچنان قابل مذاکره است. یک مقام ارشد ایرانی گفت: «مذاکره‌کننده اتحادیه اروپا علناً اعلام کرد این متن، متن نهایی و غیرقابل مذاکره است. در تهران اینگونه تلقی می‌شود که چنین اعلامی به منظور تحت فشار قرار دادن ایران برای پذیرش متن است. معنای آن این است که اکنون ما باید تغییری را درخواست کنیم.» مصاحبه تلفنی گروه بحران، ۱۰ اگوست ۲۰۲۲. مذاکره‌کننده روسی نوشت: «وزیر امور خارجه روسیه: به گفته سخنگوی اتحادیه اروپا، شرکت‌کنندگان در مذاکرات وین با یک انتخاب روبرو هستند؛ یا متن فعلی را بپذیرند و یا قبول کنند که مذاکرات شکست خورده است. کمیسیون مشترک برجام به هماهنگ‌کننده اتحادیه اروپا اجازه نداد که چنین اظهاراتی را بیان کند.» **توییت** توسط مایکل اولیانوف، نماینده دائم روسیه در سازمان‌های بین‌المللی در وین، @Amb_Ulyanov، ۱۰:۱۲ صبح، ۱۱ اوت ۲۰۲۲.

^{۷۵} یک مقام اروپایی گفت: «تأخیر در نهایی کردن مذاکرات ناشی از این روانشناسی است که هر یک از طرفین معتقدند طرف دیگر بیشتر نیازمند توافق است. این نگاه زمانی بدتر می‌شود که هر دو طرف مرتباً برداشت غلطی از جدول زمانی یکدیگر دارند.» مصاحبه تلفنی گروه بحران، ۱ سپتامبر ۲۰۲۲. همچنین رجوع کنید به «[ایران عجله‌ای برای احیای برجام ندارد / آمریکا و اروپا به توافق نیاز دارند](#)»، کیهان، ۴ شهریور ۱۴۰۱.

نمی‌تواند به چیزی که فراتر از مدت زمان ریاست جمهوری او باشد تعهد دهد. مذاکرات بیشتر این واقعیت‌ها را تغییر نخواهد داد.^{۷۵}

زمان‌بندی نیز باید مورد توجه باشد. اگر طرفین مذاکرات از هر مومنتومی که شکل می‌گیرد به سرعت استفاده نکنند فرصت‌های پیش‌آمده یکی پس از دیگری از دست می‌روند. هر روز که می‌گذرد، اجرای متن فنی تهیه شده در وین، چالش‌برانگیزتر می‌شود، به ویژه در شرایطی که نظارت آژانس به شدت مختل شده است. از نظر سیاسی نیز زمان برای تصمیم‌گیری ضیق است. احتمالاً دولت بایدن هر روز کمتر تمایل دارد توافقی را به سرانجام برساند که به بحث‌های داغ در کنگره در آستانه انتخابات میان‌دوره‌ای نوامبر دامن بزند.^{۷۶} در عین حال، اگر پس از انتخابات میان‌دوره‌ای، جمهوری خواهان مخالف برجام مجلس نمایندگان یا سنا یا هر دوی آنها را در اختیار بگیرند، این نگرانی ایجاد می‌شود که نمایندگان بر سر اجرای توافق سنگ‌اندازی کنند و در نتیجه تهران ممکن است تصمیم بگیرد که خود را گرفتار چنین مخصه‌ای نکند.^{۷۷} در نتیجه این امکان وجود دارد که مقامات ارشد جمهوری اسلامی ترجیح دهند که منتظر بمانند و ببینند رئیس‌جمهور بعدی ایالات متحده در سال ۲۰۲۵ چه کسی خواهد بود. ایران همچنین در سال ۲۰۲۵ انتخابات ریاست جمهوری خواهد داشت که احتمالاً منجر به تاخیرهای بیشتری خواهد شد.

اگرچه هنوز این فرصت برای فرآیند مذاکرات وین وجود دارد که تا پایان سال به نتیجه برسد، اما در عین حال این نگرانی وجود دارد که چارچوب کنونی به زودی دیگر برای مقاصد مورد نظر مناسب شناخته نشود؛ خصوصاً که اختلافات در مورد مسائل پادمانی، تحریم‌ها و ضمانت‌ها بیشتر از آن هستند که بتوان به راحتی آنها را از بین برد، و بی‌اعتمادی بین ایالات متحده و ایران عمیق‌تر از آن است که بتوان بر آن غلبه کرد. به این ترتیب، زمان آن فرا رسیده است که طرفین به طور جدی به جایگزین‌های برجام فکر کنند تا از حرکت به سوی چرخه تنش‌های فزاینده اجتناب کنند.

^{۷۵} روزنامه تندروی کیهان نوشت: «تاکنون مذاکرات وین به هیچ نتیجه‌ای که تضمین‌کننده منافع ملی کشورمان – خصوصاً تأمین‌کننده انتفاع اقتصادی ایران – باشد، نرسیده است و مذاکرات درباره چهار محور اصلی [یعنی پادمان، رفع تحریم‌ها، ضمانت‌ها و توالی اجرایی]، کماکان بی‌نتیجه مانده است.» رجوع کنید به «[آقایان مدعی اصلاحات باج را توافق ترجمه نکنید!](#)»، کیهان، ۱۹ مرداد ۱۴۰۱.

^{۷۶} مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات ایالات متحده، واشنگتن، ژوئیه-آگوست ۲۰۲۲. قانون بازنگری توافق هسته‌ای ایران (INARA) که کنگره در سال ۲۰۱۵ تصویب کرد مقرر می‌دارد هرگونه تغییر در برجام یا هر توافق جدیدی با ایران نیازمند بررسی مجدد کنگره است. [Public Law 114-17](#)، ثبت فدرال، ۲۲ مه ۲۰۱۵. در صورت دستیابی به چنین توافقی، کاخ سفید یک فرصت پنج روزه برای ارسال محتوای توافق به کنگره دارد و کنگره ۳۰ روز فرصت دارد تا آن را بررسی کند. اگر سنا و مجلس نمایندگان مخالف توافق باشند، رئیس‌جمهور می‌تواند در عرض دوازده روز هرگونه تلاش کنگره برای مخالفت قانونی با توافق را و تو کند. همچنین اگر یک سوم قانون‌گذاران از این توافق حمایت کنند در ده روز پس از آن می‌توانند جلوی تلاش‌های کنگره برای لغو حق وتوی رئیس‌جمهور مقاومت کنند. وزارت امور خارجه آمریکا در ماه مه اعلام کرد که در صورت منعقد شدن توافق، «در تبعیت از قانون «اینار»، قصد ما این است که توافق را برای بررسی به کنگره ارائه کنیم. اگر – که اگر مهمی است – بازگشت متقابل به پایبندی به برجام رخ دهد.» [Department Press Briefing](#)»، وزارت امور خارجه ایالات متحده، ۲۵ مه ۲۰۲۲.

^{۷۷} سناتورهای جمهوری خواه قول داده‌اند که یک بار دیگر کمر به تضعیف توافق ببندند. پاتریشیا زنگرل، «[U.S. senator says she will not back new Iran nuclear deal](#)»، رویترز، ۱۴ مارس ۲۰۲۲. نمونه اخیر این تلاش‌ها، لایحه‌ای است که «قانون تحریم‌های ایران» را دائمی می‌کند؛ در حال حاضر این قانون در ۳۱ دسامبر ۲۰۲۶ منقضی می‌شود. «[Scott, colleagues introduce bill to solidify U.S. sanctions on Iran](#)»، بیانیه مطبوعاتی، دفتر سناتور تیم اسکات، ۱۰ اوت ۲۰۲۲. یکی از مشاوران رهبر ایران گفت: «وضعیت آقای بایدن هم که در آمریکا خوب نیست و احتمالاً جمهوری خواهان روی کار خواهند آمد. با حضور آن‌ها، احتمال اینکه آمریکا مجدداً از برجام خارج شود وجود دارد؛ بنابراین در این دو سالی که باقی مانده است اگر ما اقدامی انجام دهیم که این روند اقتصادی فعلی کشور کند شود و به هم بخورد و دوباره تلاطمی ایجاد گردد، این سؤال جدی مطرح خواهد شد که حقیقتاً مصلحت ایران در چیست!» رجوع کنید به «[Kamal Kharrazi: It doesn't seem that the JCPOA will prompt a major economic boon](#)»، فرارو، ۲۸ تیر ۱۴۰۱.

A. سازش با عدم سازش

در دوران پس از برجام، طرف‌ها باید تلاش کنند تا تنش‌ها را به انحای مختلف مدیریت کنند؛ مثلاً در چارچوب یک توافق جدید جامع‌تر، یک ترتیبات جدید محدودتر یا مجموعه‌ای از توافقات تک‌اقدامی درباره موضوعات خاص. آنها همچنین می‌توانند با حل و فصل مسائل بشردوستانه قدیمی اعتمادسازی کنند. این گزینه‌ها عبارتند از:

□ **بیشتر در مقابل بیشتر.** با توجه به اینکه هم ایالات متحده و هم ایران خواسته‌هایی دارند که طرف مقابل آنها را فرابرجامی می‌داند، طرفین می‌توانند در مورد این مطالبات به مذاکره بنشینند. این مذاکرات می‌تواند بخشی از فرآیندی در نظر گرفته شود که به گسترش دامنه مذاکرات می‌انجامد. دولت بایدن تمایل دارد که به یک توافق «طولانی‌تر و قوی‌تر» با ایران دست یابد که مفاد مرتبط با منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای در آن تقویت شود؛ مثلاً محدودیت‌های هسته‌ای که بر اساس برجام به مرور زمان لغو می‌شوند (غروب برجام) تمدید یا نظارت‌های بین‌المللی بر برنامه هسته‌ای ایران دقیق‌تر شوند. از سوی دیگر ایران خواهان توافقی است که منافع اقتصادی آن گسترده‌تر، قابل تحقق‌تر و پایدارتر باشد. حتی در مذاکرات کنونی نیز، ایران خواستار رفع تحریم‌های اولیه ایالات متحده شد که بر اشخاص و نهادهای آمریکایی اعمال می‌شود.^{۸۷} برجام جز در چند زمینه محدود، تحریم‌های اولیه آمریکا را در بر نمی‌گیرد و مذاکرات کنونی نیز عمدتاً بر سر تحریم‌های ثانویه بوده است.^{۸۸} همانطور که گروه بحران در گذشته پیشنهاد کرده است، توافق بعدی باید هم شامل شرایط سخت‌گیرانه‌تری برای خروج از برجام، در بند مربوط به خروج (که برجام فاقد آن است) باشد و هم این که هزینه‌های بیشتری برای طرفی که معامله را نقض می‌کند در نظر گرفته شود. توافق بعدی می‌تواند در ادامه برجام احیا شده باشد یا توافقی باشد که در صورت عدم احیای برجام مورد مذاکره قرار می‌گیرد.^{۸۹}

با این حال، وقتی گفتگوها در مورد احیای تفاهم اولیه موجود (برجام) تا این حد پرتنش بوده است، رفتن به سمت بحث‌های اساسی‌تر برای یک توافق «بیشتر در مقابل بیشتر» دشوار است. همچنین امتناع ایران از مذاکره مستقیم با آمریکا و تنش فزاینده روابط روسیه و غرب موضوع را پیچیده‌تر می‌کند. حتی اگر هر دو طرف اصولاً با چنین روندی موافقت کنند، ابتدا باید به نگرانی‌های فوری مربوط به عدم اشاعه تسلیحات هسته‌ای پرداخته شود که احتمالاً گفتگوی طولانی و دشوار خواهد بود. بعلاوه تنش‌های منطقه‌ای هر لحظه می‌تواند کل فرآیند را به خطر بیندازند.

□ **کمتر در مقابل کمتر (توافق موقت).** گزینه دیگر، گردن گفتگوها به سمت یک توافق موقت و محدودتر است. این توافق بر حساس‌ترین فعالیت‌های ایران متمرکز می‌شود (مثلاً تلاش می‌کند سطح غنی‌سازی اورانیوم را کاهش دهد)، و در کنار آن فعالیت‌های نظارت و راستی‌آزمایی آژانس بر برنامه هسته‌ای ایران را احیا می‌کند. در عوض، تحریم‌های ایالات متحده بر صادرات نفت ایران برداشته می‌شود، یا دارایی‌های مسدودشده ایران آزاد می‌شوند و با هر دو اقدام مهم‌ترین مزیت چنین رویکردی این است که بحران فزاینده هسته‌ای کنترل می‌شود و به ایران و آمریکا این امکان را می‌دهد که به منتقدان داخلی خود بگویند که امتیاز چندانی ندادند و مجبور نیستند به سوالات در دسرساز در زمینه تضمین یا غروب برجام پاسخ دهند.

چنین مسیری سابقه هم دارد. ایران و قدرت‌های جهانی در نوامبر ۲۰۱۳ به یک توافق موقت دست یافتند که فضا را برای مذاکره بر سر توافقی وسیع‌تر فراهم کرد که در ژوئیه ۲۰۱۵ منعقد شد.^{۹۰} اما در آن زمان، ایالات متحده و ایران بیشتر از طریق یک کانال مخفی دوجانبه در عمان برای دست یافتن به این تفاهم مذاکره کردند و هر دو طرف اراده سیاسی برای متوقف کردن روند فزاینده تنش‌ها را داشتند. این موارد در حال حاضر وجود ندارند، به خصوص در تهران. در واقع، هر دو طرف در فوریه تا مارس ۲۰۲۱ به گزینه توافق موقت فکر می‌کردند تا

^{۸۸} دولت رئیسی همچنین می‌خواهد با گرفتن امتیازات بیشتر از آمریکا، عملکرد بهتری از دولت پیشین داشته باشد. مصاحبه‌های تلفنی گروه بحران ایالات متحده، مقامات فعلی و سابق ایران، ژانویه تا اوت ۲۰۲۲

^{۸۹} تحریم‌های اولیه بر افراد و نهادهای آمریکایی اعمال می‌شود، در حالی که تحریم‌های ثانویه مربوط به اشخاص حقوقی و حقیقی غیرآمریکایی است. یکی از مزایای لغو تحریم‌های اولیه از دیدگاه ایران، امکان تبدیل ارز و دسترسی محدود به سیستم مالی ایالات متحده برای تسهیل تراکنش‌های بانکی ایران است. مصاحبه‌های تلفنی گروه بحران، مذاکره‌کننده ایرانی، فوریه تا مارس ۲۰۲۲.

^{۹۰} رجوع کنید به گزارش گروه بحران، توافق هسته‌ای ایران در ششم، همان.

^{۹۱} «Joint Plan of Action» (JPOA)، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، ۲۴ نوامبر ۲۰۱۳.

اینکه ایران این ایده را رد کرد و پیگیر احیای کامل برجام شد. این موضوع در ماه دسامبر دوباره مطرح شد، اما ایران نپذیرفت.^{۸۲} مشکل توافق کمتر در برابر کمتر برای آمریکا این است که نسبت به برجام محدودیت‌های کمتری را بر برنامه هسته‌ای ایران اعمال می‌کند، و برای ایران نیز این است که تنها حذف بخشی از تحریم‌ها را به دنبال خواهد داشت.

بسیاری از دیپلمات‌هایی که مذاکرات را دنبال می‌کنند بر این باورند که یک توافق «کمتر در مقابل کمتر» در شرایط کنونی واقع‌بینانه نیست. یکی از مقامات ارشد اروپایی با اشاره به پیچیدگی‌های احتمالی یافتن مجموعه‌ای از امتیازات متقابل که مورد قبول دو طرف باشد، گفت که حصول چنین توافقی «غیرممکن» است.^{۸۳} غرب احتمالاً از ایران می‌خواهد که غنی‌سازی بیش از ۵ درصد را متوقف کند، ذخایر اورانیوم غنی‌شده ۶۰ درصدی خود را رقیق کند، از تولید و نصب سانتریفیوژهای پیشرفته بیشتر خودداری کند، کار تولید فلز اورانیوم را متوقف کند و نظارت‌های تکمیلی آژانس را مجدداً برقرار کند.^{۸۴} با این حال، برای ایران این موارد اهرم‌های فشار اصلی هستند که برای پر بودن دستش در مذاکرات می‌خواهد آنها را داشته باشد. بعید به نظر می‌رسد که ایران حاضر باشد آنها را به راحتی واگذار کند. از سوی دیگر، چیزی که ایران در مقابل این اقدامات می‌خواهد به احتمال زیاد برای واشنگتن غیرقابل قبول است، به خصوص که کنگره در جریان چنین توافقی قرار خواهد گرفت.^{۸۵}

□ **توافق تک‌اقدامی.** اگر توافق «کمتر در مقابل کمتر» یک بسته شامل اقدامات متعددی باشد، نسخه ساده‌تر آن یک توافق تک‌اقدامی خواهد بود که به مدیریت تنش‌ها کمک می‌کند و مسیر دیپلماتیک را باز نگه می‌دارد. به عنوان مثال، ایران می‌تواند ذخایر اورانیوم ۶۰ درصد غنی‌شده خود را – که نزدیک به درجه غنی‌سازی تسلیحاتی است – رقیق کند، و در ازای آن ایالات متحده بخشی از دارایی‌های ایران در خارج از کشور را آزاد کند. یا ایران می‌تواند دسترسی تکمیلی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی را همانطور که در برجام آمده فراهم کند و در ازای آن آمریکا محدودیت‌ها بر صادرات نفت ایران را لغو کند.

این گزینه نیز با دشواری‌هایی مشابه معامله موقت روبروست، از جمله فقدان تماس‌های رودررو، انتظارات ناسازگار و فشارهای سیاسی داخلی. همچنین متقاعد کردن ایران به واگذار کردن آنچه اهرم هسته‌ای کلیدی خود می‌داند در مقابل امتیازات اقتصادی محدود، دشوار خواهد بود. با این حال، می‌توان تصور کرد که دامنه چنین توافقی به آستانه مطرح شده در «قانون بازنگری توافق هسته‌ای ایران» مصوب سال ۲۰۱۵ نمی‌رسد، که طبق آن هرگونه توافق جدید با ایران مستلزم بررسی کنگره آمریکا است.^{۸۶} در صورت موفقیت، طرفین می‌توانند مجموعه‌ای از توافقات تک‌اقدامی مشابه را دنبال کنند که در نهایت از آنها احتمالاً همان نتیجه‌ای حاصل می‌شود که یک توافق موقت به همراه می‌آورد.

^{۸۲} یکی از مقامات ارشد کاخ سفید گفت: «مزیت اصلی توافق موقت این است که غروب ندارد.» مصاحبه گروه بحران، واشنگتن، ژوئن ۲۰۲۲. اما یک مقام اسرائیلی هشدار داد که «مشکل توافق موقت، که محدودیت‌های کمتری را بر برنامه هسته‌ای ایران تحمیل می‌کند، این است که ممکن است به یک امر دائمی تبدیل شود.» مصاحبه گروه بحران، واشنگتن، نوامبر ۲۰۲۱.

^{۸۳} این دیپلمات افزود: «ما در اوایل سال ۲۰۲۱ برای یافتن جواب چنین معادله‌ای مدام دور خودمان می‌چرخیدیم.» مصاحبه گروه بحران، بروکسل، ۱۴ ژوئن ۲۰۲۲.

^{۸۴} مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات آمریکایی و اروپایی، واشنگتن، مارس ۲۰۲۱-ژوئیه ۲۰۲۲.

^{۸۵} یک مقام سابق آمریکایی گفت: «هزینه چنین توافقی با بازگشت کامل به برجام چندان تفاوت نخواهد داشت، اما سود آن حتی کمتر از احیای برجام خواهد بود، همین برجامی که منتقدان امروز آن را توافقی کوتاه مدت‌تر و ضعیف‌تر می‌دانند.» مصاحبه گروه بحران، واشنگتن، ۲۴ ژوئیه ۲۰۲۲. همچنین رجوع کنید به لاهو هارکوف و آنا آهرونهایم، «[Bennett](#)».

[Shorter, weaker Iran deal may be coming soon](#)، رویترز، ۲۰ فوریه ۲۰۲۲.

^{۸۶} مصاحبه گروه بحران، مقامات فعلی و سابق ایالات متحده، واشنگتن، ژوئن-ژوئیه ۲۰۲۲.

□ **مبادله بشردوستانه:** چهار شهروند دوتابعیتی ایرانی-آمریکایی در ایران بازداشت هستند، در حالی که بیش از ده‌ها ایرانی به اتهامات مختلف در زندان‌های آمریکا به سر می‌برند.^{۸۷} شرایط مبادله چهار زندانی در برابر چهار زندانی تقریباً کامل شده است. طبق گزارش‌ها، این توافق شامل دسترسی ایران به دارایی‌های مسدود شده خود در کره جنوبی نیز می‌شود. اما بن‌بست در مذاکرات برجام، مانع از اجرای این مبادله از سوی دو طرف شده است.^{۸۸} ایران و ایالات متحده می‌توانند این مبادله را احیا کنند و آن را در هر یک از گزینه‌های فوق‌الذکر بگنجانند. اگر هم نمی‌توانند این مبادله را در قالب گزینه‌های مطرح شده انجام دهند، به هر حال با توجه به ضرورت‌های بشردوستانه، باید انجام مبادله را مدنظر قرار دهند. رسیدن به فقط همین یک تفاهم می‌تواند فضای مساعدتری را برای گفتگو در مورد مسائل سیاسی ایجاد کند.

B. کشیدن ترمز

ترکیب نزدیک شدن به انتخابات میان‌دوره‌ای در واشنگتن و اصرار تهران برای مذاکره بیشتر در مورد پیش‌نویس موجود، شانس دستیابی به توافق نهایی را کاهش می‌دهد. اگر تلاش‌های دیپلماتیک به کندی پیش رود، یا بدتر از آن، به بن‌بست بخورد و راه‌های جایگزین مطرح شده نتوانند شتاب لازم را ایجاد کنند، طرف‌ها ممکن است در گردونه‌ای از تنش‌های فزاینده بیفتند که خطر آغاز یک رویارویی نظامی را به دنبال دارد. به این ترتیب، هر دو طرف باید حداقل اقداماتی را برای کاهش تنش‌های احتمالی در نظر بگیرند، زیرا حتی تداوم وضعیت بی‌ثبات کنونی از چرخه خطرناک افزایش تنش بهتر است. هر دو طرف باید برای رعایت خطوط قرمز و پرهیز از برخی تحریکات خاص به شکل هماهنگ تلاش کنند. در غیاب تماس‌های مستقیم بین ایران و ایالات متحده، این مهم بر عهده واسطه‌های اروپایی، منطقه‌ای و یا هر دو است تا در شکل‌گیری یک تفاهم غیررسمی بکوشند که در آن نقاط حساس و خطوط قرمز طرفین مشخص شود.

اولین موضوع به غنی‌سازی اورانیوم و شفافیت هسته‌ای مربوط می‌شود. درست است که ارزیابی‌ها نشان می‌دهند ظاهراً ایران به سمت ساخت سلاح هسته‌ای در حرکت نیست، اما با در نظر گرفتن پیشرفت و عدم شفافیت فعالیت‌های هسته‌ای ایران در حال حاضر، این ارزیابی‌ها اطمینان خاطر چندانی فراهم نمی‌کنند. افزایش غنی‌سازی ۹۰ درصد، انجام فعالیت‌های مرتبط با تسلیحات هسته‌ای و ممانعت بیشتر در مورد نظارت بین‌المللی باقی‌مانده بر تأسیسات هسته‌ای تحت توافق پادمانی، خط قرمزهای کشورهای غربی هستند. عبور از این خط قرمزها احتمال توسل آشکار به زور آشکار و یا با عملیات‌های پنهانی تصاعدی را از

^{۸۷} استقان کالین، «[Iran prisoners' families ask Biden to push for their release as chances of a deal dim](#)»، وال استریت ژورنال، ۱۲ مه ۲۰۲۲؛ سیامک نمازی، «[I'm an American. Why have I been left to rot as a hostage of Iran?](#)»، نیویورک تایمز، ۲۹ ژوئن ۲۰۲۲؛ و «[Iranian spokesperson sees 'significant' progress in talks with U.S. on prisoner swap](#)»، رادیو آزادی، ۷ مارس ۲۰۲۲.

^{۸۸} برای موضع هر دو طرف در مورد تفاهم ژوئن ۲۰۲۱، رجوع کنید به مازیار معتمدی، «[Iran accuses US, UK of holding prisoner exchange talks 'hostage'](#)»، الجزیره، ۱۷ ژوئیه ۲۰۲۱؛ و نیک وادامز، «[US rejects Iran's 'cruel' suggestion of deal on US detainees](#)»، بلومبرگ، ۱۷ ژوئیه ۲۰۲۱. بریتانیا که از طرف ایالات متحده با ایران در مورد شرایط مبادله زندانیان مذاکره می‌کرد، مبادله زندانیان خود را نیز به آن افزود، که شامل مرخصی مراد طاهباز، شهروند سه‌تابعیتی ایرانی-آمریکایی-انگلیسی، نیز می‌شد. این واقعیت که ایران طاهباز را آزاد نکرد، بی‌اعتمادی را در واشنگتن عمیق‌تر کرد. مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات ایالات متحده، واشنگتن، مارس-ژوئیه ۲۰۲۲. همچنین رجوع کنید به پاتریک وینتور و جیمی گریسون، «[Free at last: Zaghari-Ratcliffe and Ashoori head back to UK after six-year ordeal](#)»، گاردین، ۱۶ مارس؛ و «[Iran grants environmental activist Morad Tahbaz bai](#)»، بی‌بی‌سی، ۲۸ ژوئیه ۲۰۲۲. مقامات کره جنوبی که با فشارهای حقوقی و سیاسی ایران برای آزادسازی دارایی‌های تهران مواجه هستند، نگران تأمین امنیت کارکنان دیپلماتیک خود در ایران و همچنین نفتکش‌هایشان هستند که از تنگه هرمز می‌گذرند. مصاحبه‌های گروه بحران، مقامات ارشد کره جنوبی، سئول، آوریل ۲۰۲۲. همچنین ببینید: «[Iran submits Iranian newspaper warns LOI for ISDS to S. Korea for frozen assets](#)»، سامانه پخش کره، ۲۹ ژانویه؛ و «[South Korea could be blocked from Persian Gulf shipping](#)»، پرس تی‌وی، ۱۷ آوریل ۲۰۲۲.

سوی آمریکا، اسرائیل و یا هر دو را افزایش می‌دهد.^{۹۰} اگر ایران از این خطوط قرمز عبور نکند، غرب می‌تواند متعهد شود که از مکانیسم ماشه استفاده نکند و تحریم‌های سازمان ملل را باز نگردند. چرا که چنانچه اشاره شد، خود استفاده از مکانیسم ماشه کار پرخطری است و می‌تواند ایران را به خروج از این پی. تی. سوق دهد.

یکی دیگر از موضوعات بالقوه تحریک‌کننده، به عملیات‌های مخفی علیه سایت‌ها و دانشمندان هسته‌ای ایران مرتبط می‌شود. این عملیات‌ها در گذشته فعالیت‌های هسته‌ای ایران را به طور جدی مختل کرده یا به تأخیر انداخته‌اند، و اغلب باعث واکنش‌های ایران نیز شده‌اند.^{۹۱} طبق گزارش‌ها، اسرائیل بر اساس «دکترین اختاپوس» خود، حملات بیشتری را علیه افراد و تأسیسات ایرانی درگیر در فعالیت‌های هسته‌ای و غیرهسته‌ای انجام داده تا علیه نیروهای نیابتی و متحدان منطقه‌ای ایران. ایالات متحده ممکن است نتواند اقدامات مخفیانه اسرائیل علیه برنامه هسته‌ای ایران را متوقف کند، اما با توجه به خطراتی که این حملات برای واشنگتن در پی دارند، باید به شدت به اسرائیل در مورد چنین اقداماتی تذکر دهد. دولت‌های عربی خلیج‌فارس که هم با ایران و هم با اسرائیل در ارتباط هستند نیز می‌توانند نقشی بی‌سروصدا اما فعال‌تر بازی کنند و طرفین را به خویشتنداری بیشتر دعوت کنند.^{۹۲}

متقابلاً، ایران باید از حمله به منافع ایالات متحده و متحدانش خودداری کند. هر گونه تلفات آمریکایی یا اسرائیلی در منطقه یا فراتر از منطقه، خطر بالا گرفتن تنش‌ها را در پی خواهد داشت. ارزیابی‌های آمریکا مبنی بر اینکه ایران همچنان برای انتقام قتل سلیمانی به فکر هدف قرار دادن مقامات فعلی یا سابق آمریکاست، باعث نگرانی جدی می‌شود. چنین اقدامی منجر به واکنش مجدد ایالات متحده خواهد شد.^{۹۳}

^{۸۹} فعالیت‌های مرتبط با تسلیحات در بخش T برجام تشریح شده است. یک مقام ارشد دفاعی اسرائیل ارزیابی کرد: «ما هنوز [در وضعیت اضطراری] قرار نداریم. پس از این که اورانیوم غنی شد، شما باید اقدام به ساخت بمب بکنید و آن را بر سیستم پرتاب سوار کنید. این بین هجده ماه تا دو سال طول می‌کشد.» مصاحبه با گروه بحران، اورشلیم، ژوئیه ۲۰۲۲. بر اساس گزارش‌های رسانه‌های اسرائیل، حمله به تأسیسات هسته‌ای ایران می‌تواند فعالیت‌های هسته‌ای این کشور را از پنج تا هجده ماه عقب بیندازد. آلون بن دیوید، «[The nuclear deal gives the IDF time: A possible attack on Iran will not only be from the air](#)»، معاریو، ۳ ژوئن ۲۰۲۲. در ژوئیه ۲۰۲۲، ایهود باراک، نخست‌وزیر سابق اسرائیل، اظهار داشت که «عملیات‌های جراحی که دوازده سال پیش مدنظر بودند و تا چهار سال پیش هم قابلیت اجرا داشتند، می‌توانستند برنامه هسته‌ای ایران را به طور چشمگیری به تأخیر بیندازد (در حالی که خطر جنگ با ایران را نیز به همراه داشتند). برخلاف آن عملیات‌ها، گزینه‌هایی که امروز وجود دارند، در عین حال که خطرات جنگ (به ویژه برای اسرائیل) را به همراه دارند، قابلیت اندکی در به تأخیر انداختن برنامه هسته‌ای ایران دارند. ایهود باراک، «[Iran can transform itself into a nuclear power – and it's too late to stop it by a surgical attack](#)»، تایم، ۲۵ ژوئیه ۲۰۲۲.

^{۹۰} واکنش ایران به قتل یکی از دانشمندان هسته‌ای برجسته‌اش در نوامبر ۲۰۲۰، افزایش سطح غنی‌سازی اورانیوم به ۲۰ درصد بود. ایران سپس بلافاصله پس از حمله به نیروگاه غنی‌سازی سوخت نطنز با افزایش سطح غنی‌سازی به ۶۰ درصد به این حمله پاسخ داد.

^{۹۱} دیون نیسن باوم، داو لیبر و آرسو اقبالی، «[Israel expands operations against Iranian nuclear, military assets](#)»، وال استریت ژورنال، ۲۰ ژوئن ۲۰۲۲.

^{۹۲} دنی سیتزینوویچ، «[Israel and Iran need to turn down the heat. The UAE could be the best choice as conduit](#)»، شورای اتلانتیک، ۲۱ مارس ۲۰۲۲.

^{۹۳} جانا وینتر، «[U.S. government warns that Iran may try to kill American officials as revenge for killing top general](#)»، یاهو! نیوز، ۱۳ ژوئیه ۲۰۲۲. پس از حمله به سلمان رشدی، نویسنده دو تابعیتی انگلیسی-آمریکایی، در اوت امسال در نیویورک، در ایالات متحده ضمیمه مذاکرات با ایران تشدید شد. آیت‌الله روح‌الله خمینی دهه‌ها پیش فتوایی صادر کرد و خواستار کشته شدن سلمان رشدی به خاطر نوشته‌هایش شد. تحقیقات اولیه توسط پلیس نیویورک اشاره کرد که عامل این جنایت «احتمالاً به افراط‌گرایی شیعه‌گرایان یا دلبستگی و به حکومت ایران/سپاه پاسداران انقلاب اسلامی علاقه داشته است.» بلینکن، در عین حال، تحریکات ضد سلمان رشدی حکومت ایران در گذشته را تقبیح کرد و پوشش شادمانه رسانه‌های دولتی از این حمله را «نفرت‌انگیز» خواند. وزارت امور خارجه ایران «هر گونه ارتباط» با مهاجم را رد کرد و تأکید کرد: «ما هیچ کس را غیر از [سلمان رشدی] و حامیان، شایسته سرزنش و حتی محکومیت نمی‌دانیم.» مارتین چولوف، «[Salman Rushdie attack: Iranians react with mixture of praise and concern](#)»، گاردین، ۱۳ اوت ۲۰۲۲. جانا وینتر، «[Suspect in Salman Rushdie attack sympathized with](#)».

بنابراین اگر تهران بخواهد چنین کاری را بکند، چرخه جدیدی از رویارویی را آغاز می‌کند. آمریکا به دنبال افزایش همکاری‌های دفاعی و مبادلات اطلاعاتی میان متحدان عرب خلیج‌فارس خود با اسرائیل است. با این وجود، برای کمک به مدیریت تنش‌های منطقه‌ای، واشنگتن باید مشوق گام‌های اولیه در جهت تعامل دیپلماتیک بین این کشورهای عربی و تهران باشد. چنین اقدامی ممکن است نتواند احتمال تشدید تنش منطقه‌ای را از بین ببرد، اما حداقل می‌تواند دامنه آن را محدود کند.

دوری از این خطوط قرمز و نقاط تحریک‌کننده می‌تواند زمینه‌های بروز تنش را برای مدتی خنثی کند، اما در بهترین حالت صرفاً بحران را به تعویق می‌اندازد و آن را حل نمی‌کند. نه چارچوب مفهومی و نه روش‌هایی مرسوم گذشته را نمی‌توان در شرایط فعلی به کار برد. نزدیک به بیست سال پس از آغاز منازعه بر سر برنامه هسته‌ای ایران، هسته اصلی توافقی که گروه بحران از همان ابتدا برای حل این بحران از آن حمایت می‌کرد، به سرعت دارد غیرقابل دفاع می‌شود. از یک سو، ایران اکنون عملاً یک کشور در آستانه سلاح هسته‌ای است و بعید است که محدودیت‌های موقت بر توانایی‌های آن، نگرانی‌های رقابتی را کاهش دهد. از سوی دیگر، غرب بارها ناتوانی خود را در ارائه انگیزه‌های اقتصادی مؤثر و پایدار به تهران ثابت کرده است.^{۹۴}

واشنگتن و متحدانش ممکن است بر این باور باشند که اگر روند احیای برجام به طور قطعی با شکست مواجه شود، آنها همیشه می‌توانند با اعمال فشارهای اقتصادی بیشتر یا استفاده از زور منافع خود را حفظ کنند. اما وقتی ایران بر این باور است که به جای این که در برابر تحریم‌ها تسلیم شود، بهتر است فشارهای آن را تحمل کند، این تصور که فشار اقتصادی نتیجه بهتری را به همراه خواهد داشت خیال خامی بیش نیست. علاوه بر این، ممکن است یک گزینه نظامی از طریق حملات هوایی یا عملیات‌های مخفی برای عقب انداختن برنامه هسته‌ای ایران وجود داشته باشد، اما هیچ راه‌حل نظامی برای این بحران وجود ندارد، زیرا چنین حمله‌هایی احتمالاً ایران را به سمت ساخت سلاح هسته‌ای و بازدارندگی کامل سوق خواهند داد. عملیات انتقام‌جویانه ایران نیز احتمالاً دارایی‌ها و منافع ایالات متحده در خاورمیانه را مورد تهدید قرار می‌دهد. چنین شرایطی، خطر شکل‌گیری یک باتلاق نظامی در دامنه را به همراه خواهد داشت؛ چیزی که ایالات متحده، خسته از درگیری‌های سال‌های گذشته در منطقه، تقریباً به طور قطع می‌خواهد از آن اجتناب کند.

[The Attack against Iranian regime, NYPD intelligence bulletin says](#)، ۱۵ آگوست ۲۰۲۲؛ [Salman Rushdie](#)، وزارت خارجه ایالات متحده، ۱۴ اوت ۲۰۲۲؛ و [Rushdie's attacker](#)، تهران تایمز، ۱۵ اوت ۲۰۲۲.

^{۹۴} یک مقام ارشد ایرانی گفت: «در سال ۲۰۰۳ غرب تمایلی نداشت به ایران اجازه دهد که ده بیست سانتی‌متر فیورژ داشته باشد. چیزی که در سال ۲۰۱۵ آنها را مجبور کرد چرخش هزاران سانتی‌متر فیورژ در ایران را قبول کنند توانایی‌های هسته‌ای بسیار پیشرفته‌تر ما بود. این ثمره مقاومت است.» مصاحبه گروه بحران، دوحه، ۲۷ مارس ۲۰۲۲. یک مقام سابق ایرانی هشدار داد: «یک جناح پر قدرت در ایران اکنون سیستم را به سمت غنی‌سازی ۹۰ درصدی سوق می‌دهد تا ایران بتواند با غرب به عنوان یک کشور در آستانه سلاح هسته‌ای مذاکره کند و به این واسطه تنها در ازای عدم حرکت به سمت ساخت سلاح هسته‌ای آنها را وادار به لغو تحریم‌ها کند.» مصاحبه تلفنی گروه بحران، جولای ۲۰۲۲.

^{۹۵} همانطور که نماینده ویژه بایدن در امور ایران گفت: «اکنون ما تجربه واقعی از چندین سال رویکرد سیاست‌گذاری منتقدان برجام را داریم؛ سیاست به اصطلاح فشار حداکثری که با هدف قطع کردن درآمدهای حکومت ایران طراحی شده بود. امید این رویکرد این بود که ایران محدودیت‌های بیشتری را در مورد برنامه هسته‌ای اش بپذیرد و رفتارهای تهاجمی کمتری از خود نشان دهد. بسیاری از ما در آن زمان به شدت با این سیاست مخالف بودیم، اما در آن زمان نمی‌توانستیم ثابت کنیم که این سیاست شکست خواهد خورد. این مربوط به آن موقع بود و الان تجربه شده است. آن زمان ما پیش‌بینی کردیم ولی اکنون می‌دانیم.» رجوع کنید به [Testimony of Robert Malley Special Envoy for Iran](#)، وزارت امور خارجه ایالات متحده، ۲۵ مه ۲۰۲۲.

۷. جمع‌بندی نهایی

اعضای برجام از زمان اجرایی شدن این توافق در شش سال پیش، چهار سال را صرف زنده نگه داشتن آن کرده‌اند. خروج یک‌جانبه ترامپ از برجام در سال ۲۰۱۸ و کمپین فشار حداکثری اقتصادی و سیاسی، توافق هسته‌ای را به مرگ تهدید کرد. اما با به پایان رسیدن دوران ریاست جمهوری ترامپ در ژانویه ۲۰۲۱، بازگشت به دوران قبل ممکن می‌نمود. در ۱۷ ماه گذشته، ایران، که در برجام باقی ماند، و دولت بایدن تلاش کردند توافق را احیا کنند. اقدامات واشنگتن و شرکایش بر اساس این فرضیه بود که برجام هنوز بهترین چارچوب موجود برای کنترل برنامه هسته‌ای ایران و اعمال نظارت بین‌المللی بر آن است. انگیزه تهران هم وعده سودهای کلان اقتصادی بود. هیچ یک از طرفین جایگزین بهتری نداشتند.

تلاش برای بازگشت به برجام، تمرینی سخت و از بسیاری جهات خارق‌العاده بوده است. طرفین باید نه به یک توافق جدید، بلکه به راهی برای انطباق و ورود مجدد به توافق موجود دست یابند. در این روند، رایزنی‌های طاقت‌فرسا با وقفه‌های طولانی همراه بودند. هیچ تعامل مستقیمی بین دو شخصیت اصلی داستان وجود نداشت. ایشان ظاهراً یک هدف را دنبال می‌کردند اما در مورد چگونگی بازگشت به تبعیت متقابل از برجام، دیدگاه‌های بسیار متفاوت و بعضاً آشتی‌ناپذیری داشتند.

در اتاق‌های پرزرق و برق هتل کوبورگ وین، جایی که در چند ماه گذشته مذاکرات احیای برجام در آن صورت گرفته، مذاکره‌کنندگان این عبارت را روی صفحه اول متن پیش‌نویس آماده شده نوشته‌اند: «تا زمانی که روی همه چیز توافق نشود، روی هیچ چیزی توافق نشده». این جمله خلاصه حکایت تلاش‌ها برای احیای توافق هسته‌ای است که در آن چیزهای زیادی توافق شد، اما افسوس که ممکن است همه چیز در نهایت حل نشود. تا به امروز ایران و ایالات متحده نتوانسته‌اند در مورد موضوعات کلیدی به تفاهم برسند و این امر می‌تواند توافق را از بین ببرد. ممکن است آنها هنوز برای پرکردن شکاف‌های باقی مانده زمان داشته باشند. این وظیفه هر دوی آنهاست که چیزی را از برجامی که به زودی به هیچ تبدیل می‌شود نجات دهند. توافق هنوز ممکن است، اما مستلزم اراده سیاسی قوی و به رسمیت شناختن این واقعیت است که همه گزینه‌های دیگر بدتر از توافقی هستند که اگرچه ناقص است، اما همچنان اکثر نیازهای طرفین را برآورده می‌کند.

اما اگر تهران و واشنگتن نتوانند به توافق برگردند، در مورد اینکه آیا – و چگونه – می‌توانند از تبدیل شدن رقابت چهار دهه‌ای خود به تنش‌های عمیق‌تر جلوگیری کنند، با انتخاب‌های بیشتری مواجه خواهند شد. یک گزینه خردمندانه می‌تواند اقدامات محدود و تک‌جزئی متقابل همراه با پذیرش ضمنی خطوط قرمز یکدیگر باشد. تنها این گونه‌است که طرفین می‌توانند از تشدید تنش‌های هسته‌ای و منطقه‌ای جلوگیری کنند تا اینکه زمان مناسب برای یک توافق دیپلماتیک بادوام مهیا شود.

تهران/واشنگتن/بروکسل، ۲۱ شهریور ۱۴۰۱



International Crisis Group

Headquarters

Avenue Louise 235, 1050 Brussels, Belgium

Tel: +32 2 502 90 38

brussels@crisisgroup.org

New York Office

newyork@crisisgroup.org

Washington Office

washington@crisisgroup.org

London Office

london@crisisgroup.org

Regional Offices and Field Representation

Crisis Group also operates out of over 25 locations in Africa, Asia, Europe, the Middle East and Latin America.

See www.crisisgroup.org for details

PREVENTING WAR. SHAPING PEACE.